

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра фінансів

На правах рукопису

ДМИТРУК НАЗАРІЙ ЮРІЙОВИЧ

**ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ
ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок»

Освітньо-професійна програма «Фінанси і кредит»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

КАРЛІН МИКОЛА ІВАНОВИЧ

доктор економічних наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 6

засідання кафедри фінансів

від 27.11.2024 р.

Завідувач кафедри

проф. Стащук О.В.

ЛУЦЬК – 2024

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Факультет економіки та управління

Кафедра фінансів

Другий (магістерський) рівень

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітньо-професійна програма «Фінанси і кредит»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

«27» вересня 2023 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЕКТ) ЗДОБУВАЧУ ОСВІТИ

Дмитруку Назарію Юрійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Оптимізація системи оподаткування в контексті зміцнення фінансової безпеки держави

Керівник проекту (роботи) Карлін Микола Іванович, д.е.н., професор

2. Строк подання студентом роботи (проекту) 04.12.2024 р.

3. Мета та завдання випускної кваліфікаційної роботи (проекту). Метою даної роботи є дослідження податкової системи України та визначення напрямів оптимізації оподаткування в контексті забезпечення фінансової безпеки України. Завдання роботи полягають у концептуалізації системи оподаткування в контексті зміцнення фінансової безпеки держави, у проведенні аналітичного дослідження стану та ефективності системи оподаткування в Україні; у вивченні зарубіжного досвіду оптимізації системи оподаткування та окресленні напрямків оптимізації вітчизняної системи оподаткування з урахуванням безпекового аспекту.

4. Дата видачі завдання 27.09.2023 р.

АНОТАЦІЯ

Дмитрук Н. Ю. Оптимізація системи оподаткування в контексті зміцнення фінансової безпеки держави.

В роботі досліджено концептуальні основи системи оподаткування та систематизовано наукові підходи до визначення сутності фінансової безпеки держави. Встановлено, що система оподаткування, а також податкова безпека, є складовим елементом фінансової безпеки держави. Систематизовано характеристики податкової безпеки держави. Окреслено основні схеми оптимізації системи оподаткування, обґрунтовано їх застосування. Проведено аналітичне дослідження стану, динаміки та ефективності системи оподаткування в Україні в напрямку забезпечення оптимального стану фінансової безпеки; проведено аналіз стану фінансової та податкової безпеки України. В роботі досліджено зарубіжний досвід оптимізації оподаткування, виявлено переваги й перешкоди до його імплементації в податкову систему в Україні. Систематизовано загрози податковій безпеці України та запропоновано основні напрями мінімізації їх негативного впливу.

Наукова новизна роботи полягає у науковій систематизації підходів до визначення поняття «фінансова безпека держави», у проведеному аналізі стану фінансової безпеки України протягом 2021 – 2023 років, ідентифікації актуалітетів оптимізації системи оподаткування в Україні, що дало змогу сформулювати напрями підвищення фінансової безпеки України у період воєнного стану. Практичне значення полягає у тому, що запропоновані автором схеми зниження податкових платежів в системі податкової оптимізації сприятимуть підвищенню фінансової безпеки як суб'єктів господарювання, так і держави загалом та взяті до уваги в практичній діяльності Страхової групи «ТАС» при здійсненні податкового планування.

Ключові слова: фінансова безпека, система оподаткування, податкова безпека, оптимізація, загрози, бюджетна безпека, Європейський Союз, ефективність системи оподаткування.

SUMMARY

Dmytruk N.Yu. Optimization of the taxation system in the context of strengthening the financial security of the state.

The paper examines the conceptual foundations of the taxation system and systematizes scientific approaches to defining the essence of the financial security of the state. It is established that the taxation system, as well as tax security, is an integral part of the financial security of the state. The characteristics of the tax security of the state are systematized. The main schemes for optimizing the taxation system are outlined, and their application is substantiated. An analytical study of the state, dynamics and efficiency of the taxation system in Ukraine in the direction of ensuring the optimal state of financial security is carried out; the state of financial and tax security of Ukraine is analyzed. The paper examines foreign experience of taxation optimization, identifies advantages and obstacles to its implementation in the tax system in Ukraine. Threats to the tax security of Ukraine are systematized and the main directions of minimizing their negative impact are proposed.

The scientific novelty of the work lies in the scientific systematization of approaches to the definition of the concept of “financial security of the state”, in the analysis of the state of financial security of Ukraine during 2021-2023, in the identification of the actualities of optimizing the taxation system in Ukraine, which made it possible to formulate directions for improving the financial security of Ukraine during martial law. The practical significance is that the author's proposed schemes for reducing tax payments in the tax optimization system will contribute to improving the financial security of both business entities and the State as a whole and will be taken into account in the practical activities of TAS Insurance Group in the implementation of tax planning.

Keywords: financial security, taxation system, tax security, optimization, threats, budget security, European Union, efficiency of the taxation system.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	7
1.1. Наукові підходи до визначення сутності фінансової безпеки держави.....	7
1.2. Ідентифікація ролі та місця системи оподаткування у фінансовій безпеці держави.....	13
1.3. Оптимізація системи оподаткування: сутність та методи.....	20
РОЗДІЛ 2. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ	25
2.1. Аналіз ефективності системи оподаткування в Україні у 2020 – 2023 роках.....	25
2.2. Оцінювання стану фінансової безпеки України та її податкової складової.....	33
2.3. Загрози податковій та фінансовій безпеці держави в умовах воєнного стану.....	41
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМАТИКА ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	48
3.1. Податкова система в країнах ЄС та Україні в напрямку оптимізації оподаткування.....	48
3.2. Актуалітети удосконалення та оптимізації системи оподаткування в контексті фінансової безпеки України.....	53
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Актуальність теми. Система оподаткування кожної країни є однією із найважливіших складових як фінансового забезпечення виконання функцій держави, так і забезпечення фінансової безпеки. Ефективна система оподаткування забезпечує стійкі надходження до бюджету, що є основним фінансовим ресурсом для виконання державою її функцій. Разом з тим, важливість формування оптимальної системи оподаткування зумовлюється потребою у гармонізації фінансових відносин між різними суб'єктами економіки, зокрема між державою та фізичними й юридичними особами. Проблематика оптимізації системи оподаткування є гострою у кожен із періодів функціонування нашої держави, проте критично важливого значення набула у період воєнного стану. Це зумовлено необхідністю пошуку як наукового підґрунтя, так і практичних підходів до реалізації податкової політики, яка би, з однієї сторони, забезпечувала достатні обсяги податкових надходжень до бюджету, з другої сторони – сприяла активізації економіки держави, а з третьої – забезпечувала зміцнення фінансової безпеки України.

Відаючи належне великому числу наукових праць із проблематики забезпечення фінансової безпеки держави, особливостей оптимізації системи оподаткування, ролі податків у фінансовій безпеці держави, існує чимало невирішених питань, пов'язаних, насамперед, із необхідністю пошуку ефективних форм та інструментів оптимізації системи оподаткування в контексті фінансової безпеки держави. Відсутність узгодженої позиції науковців щодо ідентифікації поняття фінансової та податкової безпеки держави, особливостей ідентифікації оптимальної системи оподаткування, особливо в умовах воєнного періоду, зумовлює необхідність подальших досліджень щодо формування нових підходів забезпечення фінансової безпеки держави з урахуванням ефективності функціонування податкової системи,

ризиків та загроз, спричинені нею, а також впливу повномасштабного вторгнення Росії на територію суверенної України.

Питанням забезпечення фінансової безпеки держави займалася низка українських учених, таких як: Барановський О. І., Варналій З. С., Василик О. Д., Геєць В. М., Єрмошенко М. М., Карлін М. І., Кім Ю. Г., Мунтіян В. І., Підхомний О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О., Рекуненко І. І., Романів В. В., Романова Т. Ф., Стацук О. В., Черевко О. В., а також зарубіжні економісти: В. Аллен, Г. Вуд, М. Года, Дж. Грейбл, П. Семіонтковські, Л. Соломон, Дж. Томпсон, Р. Хан, І. Цеттлер та ін.

Проблематику формування оптимальної системи оподаткування та встановлення її ролі у забезпеченні фінансової безпеки держави у своїх працях висвітлили такі науковці, як: Василик О. Д., Загородній А. Г., Кірдіна О. Г., Крисоватий А. І., Носко Т. А., Орицин Т. М., Святаш С. В., Співак С. М., Фролова А. В., Юрій С. І. та інші.

Метою даної роботи є дослідження податкової системи України та визначення напрямів оптимізації оподаткування в контексті забезпечення фінансової безпеки України.

Для досягнення поставленої мети у роботі вирішено такі завдання:

- досліджено сутність та основні наукові підходи до визначення фінансової безпеки держави;
- окреслено роль та місце системи оподаткування у забезпеченні фінансової безпеки держави;
- встановлено сутність та методи процесу оптимізації системи оподаткування;
- проаналізовано стан та тенденції розвитку системи оподаткування в Україні протягом 2020 – 2022 років
- проведено аналіз стану фінансової безпеки України та її податкової складової;
- виявлено загрози і ризики податковій та фінансовій безпеці держави в умовах воєнного стану;

- систематизовано зарубіжний досвід функціонування податкової системи країн ЄС та оцінено їх переваги та недоліки;

- запропоновано напрями оптимізації системи оподаткування в Україні з урахуванням безпекового аспекту.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення фінансової безпеки держави з урахуванням оптимізації системи оподаткування.

Предметом дослідження є теоретико-методичні основи забезпечення фінансової безпеки держави на основі оптимізації системи оподаткування.

Матеріалами дослідження є вітчизняна нормативно-правова база, що визначає засади функціонування фінансової системи України, податкової системи України та концептуальні основи забезпечення фінансової безпеки України; звітні та статистичні дані Державної служби статистики України, Державної Податкової Служби, звіти науково-дослідних центрів та установ, матеріали інших офіційних сайтів, монографії та інші наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблематики дослідження.

У ході виконання випускної кваліфікаційної роботи використано такі методи дослідження: теоретичного узагальнення, системний метод, логічний та історичний метод; табличний метод та метод графічного зображення; комплексний і системний аналіз, порівняння; аналізу та синтезу; систематизації; аналітичний та інші.

Наукова новизна роботи полягає у науковій систематизації підходів до визначення поняття «фінансова безпека держави», у проведеному аналізі стану фінансової безпеки України протягом 2021 – 2023 років, ідентифікації актуалітетів оптимізації системи оподаткування в Україні, що дало змогу сформулювати напрями підвищення фінансової безпеки України у період воєнного стану.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у кваліфікаційній роботі теоретичні узагальнення та висновки, практичний аналіз та пропозиції можуть стати основою для удосконалення процесів оптимізації системи оподаткування в контексті підвищення фінансової безпеки України.

Запропоновані автором схеми зниження податкових платежів в системі податкової оптимізації сприятимуть підвищенню фінансової безпеки як суб'єктів господарювання, так і держави загалом та взяті до уваги в практичній діяльності Страхової групи «ТАС» при здійсненні податкового планування.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи були обговорені та отримали схвальні відгуки на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання науки, освіти та суспільства в умовах сучасних викликів».

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Наукові підходи до визначення сутності фінансової безпеки держави.

Сталий розвиток фінансової системи будь-якої країни світу неможливий без забезпечення достатнього рівня її фінансової безпеки. Фінансова безпека держави є однією із найбільш важливих складових національної безпеки держави в цілому та є її окремим структурним елементом. Фінансова безпека країни визначає рівень стійкості її економіки, інвестиційної привабливості, конкурентну позицію на світових ринках, а також створює фінансово-економічні умови функціонування підприємницьких структур у майбутніх періодах. Мінливість та ризиковість економічного, фінансового та політичного середовища в Україні, а з 2022 року – й функціонування економіки України в умовах воєнного стану, підтверджують актуальність даних досліджень та значущість фінансової безпеки країни та обумовлюють потребу у виявленні факторів, що впливають на її стан та тенденції формування з метою створення передумов для сталого економічного розвитку.

Фінансова безпека держави є фактором, що сприяє її економічній безпеці. Остання є похідною політичного та економічного режиму через спосіб регулювання політиками діяльності суб'єктів господарювання та взаємозв'язок між ними та державними установами, а також принципи міжнародні відносини впливають на рівень економічної безпеки держави. Що є ключовим у його впевненість розвиває економічну силу. Це потребує специфічного (меншого чи більшого) державного втручання, як мінімум – гарантувати стабільність економічного зростання.

Дослідженням проблем забезпечення фінансової безпеки, визначення її структурних елементів та механізму управління фінансовою безпекою держави, розробка методичних підходів до оцінювання стану фінансової безпеки стали предметом дослідження багатьох відомих вітчизняних вчених-економістів,

зокрема такі, як: О. Барановський, В. Бліхар, М. Бліхар, З. Варналій, І. Висоцька, О. Василик, О. Дахнова, Є. Дмитрієв, М. Єрмошенко, І. Заїчко, А. Іванова, О. Мельник, Л. Меренкова І. Ревак, О. О. Стащук, О. Черевко та інші. Проте, вчені не дійшли згоди у багатьох дискусійних питаннях щодо визначення сутності фінансової безпеки, її структурування та складових механізму забезпечення й управління фінансовою безпекою держави. Подальші дослідження у даній тематиці особливо зумовлені виникненням нової загрози – повномасштабних воєнних дій на території України. Це вимагає розробки нових підходів та врахування нових ризиків й загроз в оцінці фінансової безпеки держави.

Актуальність дослідження проблеми безпечного розвитку та функціонування як економічної системи загалом, так і фінансової системи зокрема, декларується Конституцією України, де зазначається, що найважливішими функціями держави є забезпечення інформаційної та економічної безпеки України [38].

Зазначимо, що поняття фінансової безпеки в науковій фінансовій літературі виникло порівняно нещодавно, тому не містить детального історичного розвитку та періодизації еволюції зазначеного поняття. Безпека (з грец. – «володіти ситуацією»), за Великим тлумачним словником сучасної української мови – це стан, коли будь-кому чи чому ніщо не загрожує. А за Тлумачним словником В. Даля, безпечний означає не небезпечний, не загрозовий, не шкідливий, зберігаючий, вірний, надійний [45, с. 12–13].

Проте розвиток поняття економічної безпеки підприємств вітчизняні науковці пропонують поділяти на такі етапи:

1) перший етап (1991–1997 роки). Економічну безпеку пов'язують, насамперед, із забезпеченням умов захисту комерційної таємниці від найманих працівників;

2) другий етап (1998–1999 роки). Економічну безпеку підприємства розглядають із позицій захисту суб'єкта господарювання від зовнішніх (макроекономічних) загроз;

3) третій етап (1999–2001 роки). Економічна безпека підприємства характеризується загрозами, що виникають залежно від виду господарської

діяльності підприємства;

4) четвертий етап (1999–2002 роки). Виокремлюють функціональні елементи економічної безпеки підприємства, відбувається поділ загроз на зовнішні та внутрішні;

5) п'ятий етап (2002–2005 роки). Економічна безпека підприємства Сучасна парадигма фінансової безпеки акціонерних товариств 20 передбачає ефективно його функціонування в умовах дії ризиків зовнішнього середовища;

6) шостий етап (2005 рік і донині). Економічна безпека підприємства розглядається за галузевою ознакою, а загрози функціонуванню та розвитку суб'єкта господарювання можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми [35; 39; 40].

Наукова література не містить єдиного узгодженого підходу до ідентифікації сутності фінансової безпеки держави. Відзначимо, що критичний огляд літературних джерел дозволив нам прийти до висновку, що поняття фінансової безпеки держави науковцями розглядається як основний елемент економічної безпеки та в свою чергу складається з окремих структурних елементів. Розглянемо детальніше основні теоретичні підходи до ідентифікації поняття «фінансова безпека держави» та її ролі у забезпеченні національної безпеки держави загалом.

В. Геєць фінансову безпеку розуміє у двох аспектах: 1) під фінансовою безпекою держави автор розуміє спроможність національної економіки забезпечити свій розвиток, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій; 2) фінансова безпека – здатність держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз [46, с. 5].

Водночас М. Єрмошенко, вважає, що економічна безпека – це такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю та стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери. Автор також стверджує, що безпечним є такий стан фінансово-кредитної сфери, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх негативних впливів,

здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання [47, с. 29].

А. Миколайчук під фінансовою безпекою держави розуміє сукупність соціально-економічних і правових відносин, що забезпечують такий фінансовий стан, при якому виявляється стійкість до зовнішніх загроз і ризиків при раціональному використанні своїх фінансових ресурсів [48].

Разом з тим, О. Барановський стверджує, що фінансова безпека – це ступінь захищеності фінансових інтересів та рівень забезпеченості суб'єктів усіх рівнів управління фінансовими ресурсами [4]. Схоже визначення пропонує у своїх дослідженнях З. Варналій, який пише, що фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання зобов'язань [37].

Варто відзначити й дещо інший підхід до трактування змісту фінансової безпеки держави, автором якого є О. М. Головченко. Зокрема, науковець під фінансовою безпекою держави пропонує вважати її здатність здійснювати самостійну фінансово-економічну політику у відповідності зі своїми національними інтересами [49, с. 99].

Відзначимо також й авторський підхід до розуміння фінансової безпеки держави І. Ревака. Науковець вважає, що фінансова безпека держави є таким динамічним станом фінансових відносин, за створюються сприятливі умови та необхідні ресурси для розширеного відтворення економічного росту та підвищення життєвого рівня населення, удосконалюється національна фінансова система для успішної протидії внутрішнім і зовнішнім факторам дестабілізації фінансового стану в державі [50].

На думку В. Т. Шлемко та І. Ф. Бінько, фінансова безпека держави – це стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної і податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та її зростання [51].

Кульпінський С. вважає, що під фінансовою безпекою держави необхідно розуміти реалізацію цілеспрямованого комплексу заходів фіскальної і монетарної політик держави з метою забезпечення стабільності фінансової системи і сприятливого інвестиційного клімату [52]. На наш погляд, таке визначення дещо обмежує саму різноплановість показника фінансової безпеки та обмежує його лише двома складовими. Проте, не останню роль у забезпеченні фінансової безпеки держави відіграє інвестиційна, валютна політика, рівень розвитку страхового та фондового ринку тощо.

Варто також відзначити, що фінансова безпека держави є також предметом дослідження й зарубіжних науковців та практиків, основні підходи яких відображені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Систематизація підходів зарубіжних науковців на трактування поняття «фінансова безпека держави»*

Автор	Зміст поняття
Льюїс Соломон [41]	необхідний стан фінансової безпеки досягається за умови наявності у фізичних та юридичних осіб достатнього обсягу фінансових ресурсів для максимального задоволення їх потреб, в результаті чого фінансова система країни має стійкий розвиток
В. Аллен, Г. Вуд [42]	фінансова безпека за своє суттю є стабільністю фінансової системи на макроекономічному рівні
П. Семіонтковскі [43]	найважливішими аспектами фінансової безпеки держави є: відповідна структура міжнародних потоків капіталу, стабільність фінансового сектора, такий рівень заборгованості, що не підвищує ризик інвестицій (зовнішніх, державних і банківського сектору, а також підприємств і домогосподарств) і такий обсяг резервних активів, який підвищував би довіру
К. Рачковскі [44]	мережа фінансової безпеки в поєднанні зі структурою акціонерного капіталу у банківському секторі, рівень розвитку економіки, а також її конкурентоспроможність, безпечний рівень державного боргу, що забезпечує його безперебійне обслуговування, ефективність державних установ, що здійснюють регулювання сфери реального сектору народного господарства

*систематизовано автором

Отже, на основі критичного огляду наукової літератури та аналізу підходів до трактування поняття фінансової безпеки держави, вважаємо, що усі наукові точки зору можна згрупувати у такі підходи:

1) інституціональний підхід: акцент робиться на захищеності фінансових

інтересів суб'єктів підприємницької діяльності внаслідок впливу внутрішніх та зовнішніх чинників;

2) ресурсний підхід: підкреслюється наявність достатнього обсягу коштів для задоволення потреб держави, регіону та окремих суб'єктів господарювання;

3) системно-структурний підхід: стверджується, що фінансова безпека залежить від основних її складових: податкової, бюджетної, страхової, боргової та інших видів безпеки.

На наш погляд, усі підходи мають місце та повністю відображають різноплановість поняття «фінансова безпека держави». Вважаємо, що найбільш точне та широке визначення запропонував О. І. Барановський, який вдало поєднав усі три підходи у одному трактуванні. Проведений нами критичний аналіз літератури дозволяє нам сформулювати власну точку зору щодо визначення сутності фінансової безпеки держави. Ми вважаємо, що фінансова безпека держави – це стан фінансової системи, що характеризується фінансовою стійкістю всіх її структурних елементів, захищеністю фінансових інтересів, спроможністю мінімізувати загрози й ризики, що забезпечить сталий розвиток національної економіки в перспективних періодах.

Отже, на наше переконання, фінансова безпека держави передбачає стан її захищеності від дії різноманітних загроз фінансової системи та забезпечується шляхом здатності суб'єктів фінансової безпеки ефективно та в повному обсязі сформувати та використовувати фінансові ресурси для виконання своїх функцій. Фінансова безпека є ключовим фактором економічної безпеки держави. У порівнянні з усіма потоками факторів виробництва, саме гроші та їх еквіваленти відіграють ключову роль у сучасній глобальній економіці.

1.2. Ідентифікація ролі та місця системи оподаткування у фінансовій безпеці держави.

Сучасний етап функціонування фінансової системи вимагає урахування безпекових аспектів. Зміна таких підходів у науці та практиці на безпекоорієнтовані зумовлена військовою агресією росії проти України з лютого 2022 року, адже фінансові ресурси держави та можливості її стійкого розвитку є підґрунтям для забезпечення національної безпеки України та її територіальної цілісності у перспективних періодах. Досягнення фінансовою системою свого оптимального безпечного стану, її здатність реагувати на виклики й загрози як зовнішнього, так і внутрішнього походження, є актуальним та необхідним для забезпечення належного рівня фінансової безпеки країни. Фінансова безпека держави має такі складові, як: інвестиційна, боргова, інноваційна, податкова, грошово-кредитна, страхова, бюджетна, валютна, безпека фондового ринку, банківська безпека та інші. Одне із ключових місць в системі складових фінансової безпеки держави займає податкова безпека, оскільки має ланцюговий характер впливу. Це означає, що у разі нестабільності податкової безпеки втрачається рівновага бюджетної, боргової, грошово-кредитної та інших видів безпеки [60, с. 212]. Разом з тим, податкові інструменти визначають можливості впливу на фінансову діяльність окремих суб'єктів господарювання, адже величина податків визначатиме їх здатність до нарощування ділової активності, урегулює проблеми ціноутворення на товари, роботи і послуги. На макроекономічному рівні ефективна система оподаткування сприятиме досягнення цілей соціально-економічного розвитку держави, формуванню податкового потенціалу держави, забезпечить освітні, медичні, соціальні, екологічні інтереси суспільства [79].

На наш погляд, основними напрямками, на які варто звернути увагу при встановленні місця та значення системи оподаткування у фінансовій безпеці країни є стійкість та стабільність фінансової системи, здатність до прискорення економічного розвитку, є основою для фінансового забезпечення інвестиційної, фінансової, екологічної, трудової, інноваційної та інших складових національної безпеки держави.

Варто погодитися із С. Онишко та О. Новицькою, які вважають, що

особлива роль податків та податкової системи у досягненні національної безпеки визначається тим, що саме податки є інструментом впливу на економічні й соціальні процеси та фактором зворотного зв'язку та залежності функціонування держави від платників податків. Автори зазначають також, що місце податків у економічній безпеці держави полягає у трьох площинах: 1) податки як ресурсний фактор (вони є основним джерелом формування фінансових ресурсів держави для виконання її функцій); 2) податки як інструмент впливу на соціально-економічні процеси (державна, встановлюючи певний рівень оподаткування та порядок нарахування й стягнення податків, створює умови для підвищення або зниження ділової активності фізичних та юридичних осіб); 3) податки як обов'язковий фактор функціонування держави (недостатні обсяги формування фінансових ресурсів держави, постійний дефіцит бюджету нівелює реформування фінансової системи та може стати катализатором до суспільного незадоволення, що підриває стійкість державного устрою) [79; 80].

Отже, як бачимо, згадані науковці розглядають податки у системі економічної безпеки. Оскільки фінансова безпека є складовою економічної та національної безпеки країни, то природньо, що такі фактори будуть відображати й роль та місце податків у фінансовій безпеці. Проте, на наш погляд, це не є вичерпним переліком чинників, що визначають вплив податків та системи оподаткування на безпеку фінансової системи країни. Місце податків та податкової системи у фінансовій безпеці, на наш погляд, містить такі основні імперативи, які можна згрупувати наступним чином:

1) глобалізаційні – визначається особливістю впливу податків на залучення капіталу в умовах фінансової глобалізації. Зокрема, неефективна податкова система може формувати перешкоди для залучення капіталів, оскільки потенційні інвестори, приймаючи рішення про інвестування у ту чи іншу країну, ретельно вивчають її систему оподаткування. Позитивне рішення про інвестування буде прийняте за умови, що його податкові (фінансові) інтереси будуть задоволені;

2) управлінські – система оподаткування має здатність впливати на інші структурні елементи фінансової системи (публічні фінанси, фінанси

територіальних громад, активність суб'єктів господарювання, страхування), а отже, - й на складові фінансової безпеки, зокрема, на боргову безпеку, інвестиційну безпеку, інноваційну безпеку, бюджетну безпеку тощо;

3) стимулювання розвитку – застосування податкових інструментів дозволяє стимулювати інноваційне відновлення економіки, сприяє залученню іноземних інвестицій в державу, що у свою чергу впливає на стійкість фінансової системи та економічне зростання в державі. Усе це є основою для забезпечення фінансової безпеки держави.

Досліджуючи питання ідентифікації ролі системи оподаткування у фінансовій безпеці держави, нами було обґрунтовано, що саме податкова система визначає фінансові можливості для забезпечення інших складових фінансової безпеки країни, а отже сукупність податків, встановлення бази оподаткування, особливості використання податкових пільг та санкцій є інструментами забезпечення податкової безпеки. Відтак, розглянемо її сутність та характеристики.

Так, В. В. Іщенко вважає податкову безпеку частиною фінансової безпеки держави, що визначається наявністю сформованої податкової системи, оптимальним рівнем оподаткування, який забезпечує достатнє наповнення за рахунок податкових надходжень дохідної частини бюджету для виконання державою своїх функцій, а також розвиток реального сектору економіки та соціальний захист населення [61, с. 35 – 36].

У свою чергу, О. І. Барановський стверджує, що податкова безпека є таким станом податкової сфери, якому характерні захищеність інтересів суб'єктів господарювання, економічна незалежність податкової системи, стабільності законодавства, можливості системи до самовдосконалення та саморозвитку, можливість не тільки виявлення, але й запобіганням загрозам оподаткування на ранніх етапах та здатність системі оподаткування виконувати всі функції податків [4; 5].

А. І. Сухоруков у своїх працях зазначає, що податкова складова є елементом національної безпеки держави та має такі типові характеристики, як:

1) забезпечує розвиток та захист системи оподаткування держави;

2) податкові інструменти, що застосовуються державою, дозволяють акумулювати достатній обсяг фінансових ресурсів, необхідних органам виконавчої влади для виконання покладених на них функцій;

3) забезпечує захист від впливу загроз податковій (а отже, й фінансовій) безпеці держави [78].

Таблиця 1.2

Систематизація характеристик податкової безпеки в науковій літературі*

Автор/ Характерна ознака	Баранецька О., Мартинюк В. [81]	Кушнерук О., Алексеєнко Н. [83]	Виклюк М. [82]	Науменко К. [84]	Іщенко В. [85]	Скороход І. В. [86]	Касьяненко Л., Коломієць П. [87]	Шуляренко С. [88]	Мельник А., Колесник А. [89]	Куліш А., Кондєв С. [90]
Ефективна фіскальна політика	+	+			+		+			+
Фінансові інтереси держави	+		+			+	+		+	+
Гармонізація процесу оподаткування			+						+	
Податкові ризики та загрози			+						+	+
Фінансові інтереси платників податків			+			+	+		+	+
Наповнення бюджетів різних рівнів				+	+					+
Оптимальний рівень оподаткування				+	+			+		
Захист від зовнішніх та внутрішніх загроз				+		+		+		
Соціальна спрямованість та захист					+					+
Розвиток реального сектору економіки					+					+
Забезпечення достатнього фінансового рівня домогосподарств		+								+
Мінімізація податкового навантаження		+								

*систематизовано автором

Як бачимо з таблиці 1.2., погляди науковців на типологічні характеристики податкової безпеки, ролі податків у її забезпеченні є різноплановими, а самі

науковці не є одностайними у питанні щодо розуміння сутності податкової безпеки з огляду на дуалістичний характер цієї категорії. Це пояснюється здебільшого тим, що кожен із суб'єктів податкової безпеки вважає за необхідне, насамперед, забезпечувати свої фінансові інтереси, а проблематика оптимізації податків та напрями вирішення виглядають по-різному, залежно від рівня, на якому ми її будемо розглядати. Так, для суб'єктів мікрорівня (відповідно й їх податкової безпеки), оптимальне оподаткування є таким, яке знижує рівень податкових платежів до бюджетів. Водночас, для суб'єктів макроекономічного рівня оптимальною буде така система оподаткування, яка забезпечить стійкі та достатні у обсягах надходження до бюджетів різних рівнів.

Враховуючи вище зазначене та спираючись на дослідження науковців, вважаємо, що податкова складова фінансової безпеки відображає такий стан фінансової політики, який з однієї сторони створює умови для захисту фінансових інтересів усіх суб'єктів податкових відносин, а з іншої сторони – на основі оптимізації оподаткування забезпечує гармонізацію фінансових інтересів держави та платників податків, а також здатна своєчасно виявити загрози й ризики податковій безпеці суб'єктів податкових відносин й нівелювати їх негативний вплив.

Разом з тим, науковці стверджують, що основними складовими фінансової безпеки держави є такі, як відображені на рисунку 1.1.

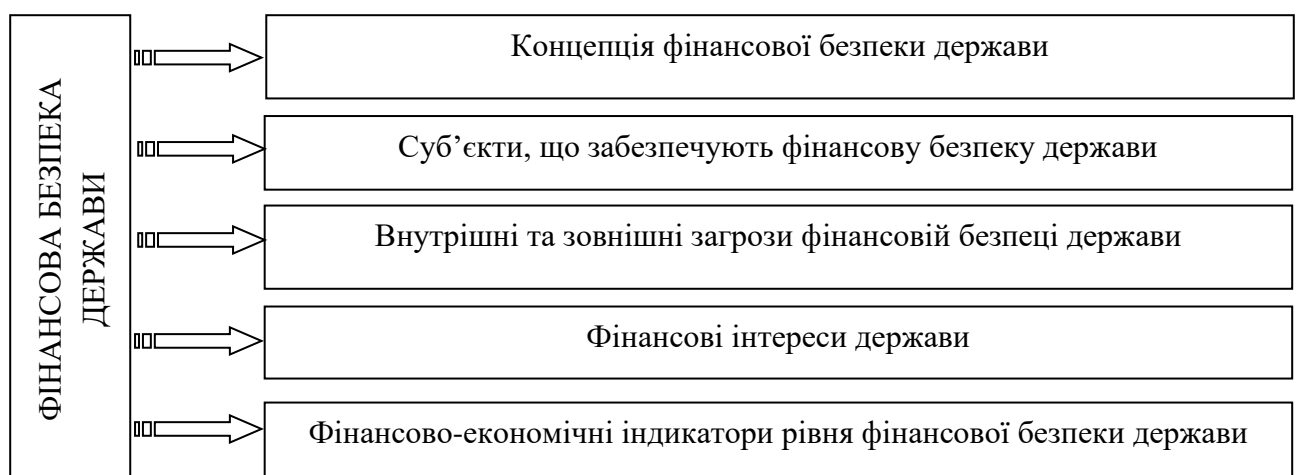

Рис. 1.1. Складові фінансової безпеки держави*.

*складено автором на основі [35; 36; 39].

Вище по тексту ми визначили, що податкова система та її безпека є обов'язковим елементом фінансової безпеки держави. Відтак, вважаємо, що усі складові елементи, притаманні фінансовій безпеці, повинні бути притаманні й одній із її складових – податковій безпеці. Зокрема, розглянемо кожен з них.

Отже, Концепція фінансової безпеки держави - комплексна система поглядів на ключові інтереси у фінансовій сфері, принципи і засоби їх реалізації та захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз. У 2003 р. був прийнятий спеціальний Закон України «Про основи національної безпеки України», де було виокремлено фінансові положення [53]. Кабінетом Міністрів України у 2012 р. було прийнято «Концепцію забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері», де були узагальнені існуючі положення у відповідних концепціях та стратегіях [54]. Відповідно до цієї Концепції, безпека у податковій сфері, насамперед, пов'язані із подоланням проблеми виведення фінансового капіталу з України та приховуванням суб'єктів господарювання значних сум доходів від оподаткування [53; 54].

Основними суб'єктами, що забезпечують податкову безпеку держави, є держава (в особі представницьких органів, що приймають нормативно-правові акти у сфері оподаткування), регіони (в особі органів місцевого самоврядування як суб'єкт, що забезпечує виконання функцій із розвитку громади), податкові (фіскальні) органи (як суб'єкт, що здійснює контроль за нарахуванням та сплатою податків) та самі платники податків (як суб'єкти, що здійснюють внески до бюджетів різних рівнів у межах чинного законодавства за здійснення підприємницької чи інших видів діяльності).

Внутрішні загрози податковій безпеці є тими загрозами, які виникають з діяльністю платників податків, зокрема низький рівень податкової культури, ухилення від сплати податків, невиконання вимог податкових органів щодо сплати податкових платежів. Разом з тим, зовнішні загрози податковій безпеці вважаються такі, які пов'язані з діяльністю держави. До них можна віднести: високий рівень податкового навантаження, високі витрати на адміністрування податків, нестабільність податкового законодавства, великий перелік

податкових пільг, високий рівень тіньової економіки та корупції, наявність податкового боргу в країні [91].

Аналізуючи даний підхід, відзначимо, що система оподаткування відображає забезпеченість фінансових інтересів держави. Це пояснюється тим, що система оподаткування формує фінансову базу держави, є інструментом формування доходної частини бюджетів усіх рівнів. Разом з тим, система оподаткування виступає інструментом реалізації фінансової політики держави.

Варто також відзначити, що система оподаткування відповідає й такому критерію, як фінансово-економічні індикатори рівня фінансової безпеки держави. Зокрема, основними індикаторами оцінювання рівня податкової безпеки держави є: рівень сумлінності сплати податків, рівень загального податкового навантаження, рівень податкового боргу платників податків, коефіцієнт результативності адміністрування податкових надходжень, коефіцієнт еластичності, коефіцієнт ефективності роботи фіскальних органів, рівень тінізації економіки [92].

Отже, основою розвитку економіки кожної країни є наявність ефективної системи оподаткування. Податкова система покликана акумулювати необхідні обсяги фінансових ресурсів для виконання державою своїх функцій, зокрема оборонної, соціальної, економічної. Відтак, її роль у фінансовій безпеці країни не викликає жодних сумнівів. Для того, щоб податкова безпека країни була досягнута, усі елементи податкової системи мають відповідати вимогам фінансової та національної безпеки. Тому можна констатувати про чітку залежність національної безпеки від ступеня розвинутої та ефективності податкової політики, можливості пристосування до змін податкової системи.

1.3. Оптимізація системи оподаткування: сутність та методи.

Система оподаткування кожної держави визначає перспективи її соціально-економічного розвитку, забезпечує стійкість фінансової системи та є чинником формування фінансової безпеки держави. Формування оптимальної системи оподаткування є проблематикою, що потребує постійного дослідження. Адже філософська дилема оптимального оподаткування для кожного із суб'єктів податкових відносин є різною. Проведені реформи у сфері оподаткування мали на меті підвищення бізнес-активності, гармонізацію податкових відносин між державою та платниками податків, підвищення якості життя населення.

Перш ніж перейти до ідентифікації сутності оптимізації системи оподаткування, розглянемо теоретичні підходи до розуміння поняття «податкова система». Так, авторський колектив під редакцією І. С. Волохової та О. Ю. Дубовик розуміє сутність податкової системи у двох значеннях: у вузькому та у широкому. Зокрема, у вузькому значенні науковці трактують податкову систему як сукупність загальнодержавних та місцевих податків і зборів, які справляються в установленому законодавством порядку. У широкому розумінні податкова система розуміється вченими як регламентована нормами фінансового права, закріпленими в законах та інших нормативно-правових актах з питань оподаткування, сукупність податкових відносин, які опосередковуються фінансовими органами, що забезпечують адміністрування податків, і проявляються в конкретних формах оподаткування [93, с. 50].

Систему оподаткування також можна розглядати як на макроекономічному рівні, так і на мікроекономічному рівні. Коба О. В. та Шинкар Ю. В. у своїх дослідженнях прийшли до висновку, що система оподаткування ідентифікує кожного суб'єкта господарювання у фіскальних відносинах із державою, а справедливе оподаткування суб'єктів господарювання має вагомe значення у процесі наповнення бюджетів усіх рівнів [95, с. 116 - 117].

Структуру податкової системи України можна представити наступним чином (рис. 1.2):

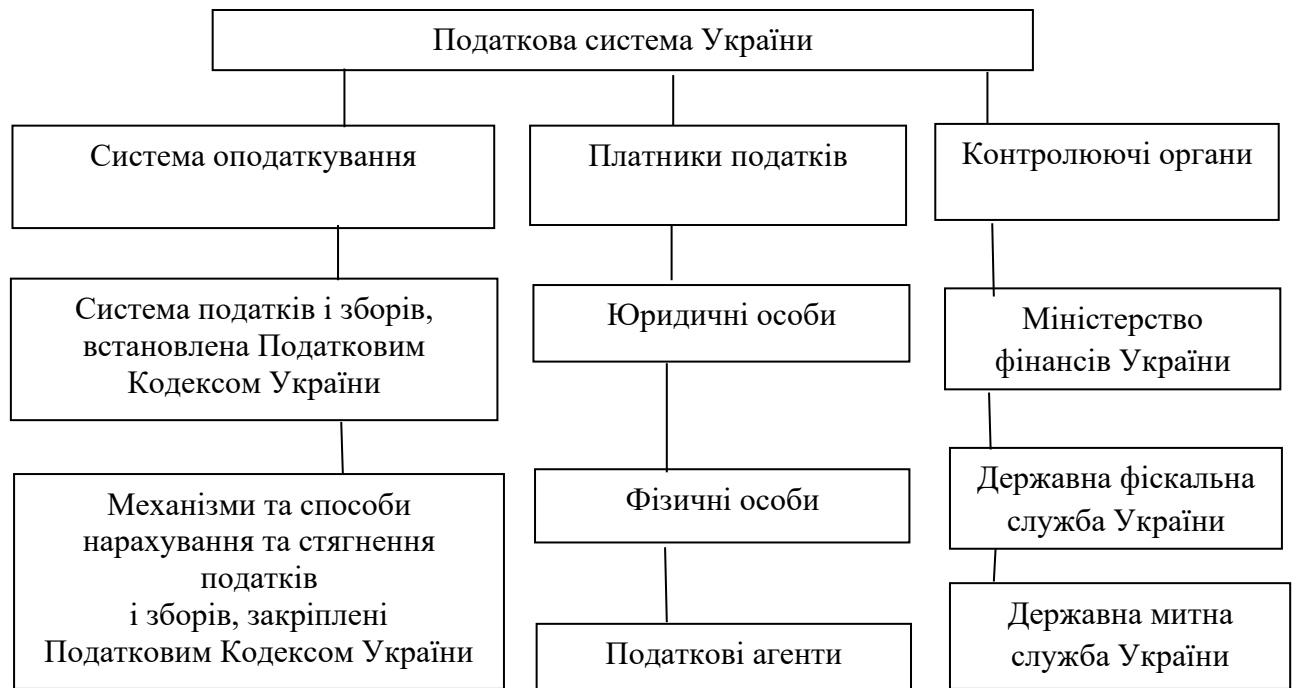

Рис. 1.2. Структура податкової системи України [94, с. 63].

Проблематика оптимізації системи оподаткування відсутня у нормативно-правових джерелах та носить узагальнюючий та суб'єктивний характер, а її результатом, як правило, має стати зниження податкового навантаження. Зміст оптимізації має різне значення для різних суб'єктів податкових відносин.

Таблиця 1.3

Підходи до оптимізації системи оподаткування крізь призму суб'єктів податкових відносин

Суб'єкт податкових відносин	Спосіб оптимізації	Характер впливу	Результат
Держава в особі фіскальних органів	Ухилення від сплати податків	Негативний	Зниження податкових надходжень до бюджетів різних рівнів
Суб'єкти господарювання	Зменшення податкового навантаження	Позитивний	Збереження прибутку

Систематизовано автором на основі [94; 95; 96; 97]

Для платників податків податкова оптимізація передбачає здійснення податкового планування, що дозволяє, не порушуючи чинного законодавства, мінімізувати податкові платежі до бюджету. Загалом основними засобами

зменшення податкових платежів є податкова оптимізація та ухилення від сплати податків [93, с. 331].

В свою чергу зменшення податкових платежів може відбуватися з використанням таких схем (рис. 1.3):

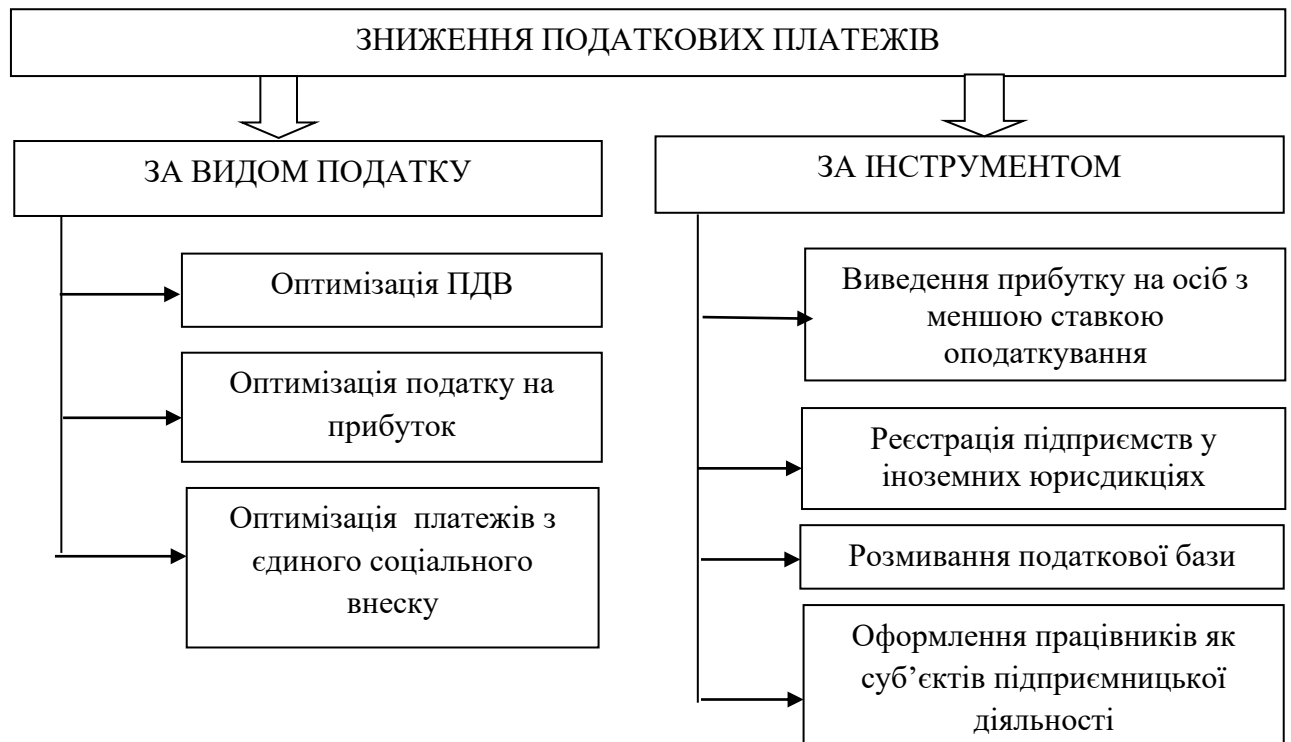

Рис. 1.3. Схеми зниження податкових платежів в системі податкової оптимізації.

*систематизовано автором на основі [93; 94; 98].

Отже, розглядаючи схеми оптимізації податків за видом податків, бачимо їх поділ за трьома основними податками – за податком на додану вартість, за податком на прибуток, за єдиним соціальним внеском. В межах оптимізації податку на додану вартість застосовують такі схеми: 1) перетворення суб'єкта господарювання у неплатника ПДВ-платника єдиного податку; 2) створення умов для бюджетного відшкодування ПДВ шляхом постачання товарів, робіт та послуг за ставкою ПДВ 0 % нерезидентам; 3) заміна видів фінансових відносин на економічно вигідніші, зокрема це може бути використання комісійної торгівлі, надання послуг з переробки давальницької сировини тощо [96; 97].

Оптимізація податку на прибуток здійснюється в такий спосіб, як: заміна

загальної системи оподаткування на спрощену; зміна організаційної структури бізнесу, поділ суб'єктів господарювання; реєстрація фізичних осіб-підприємців у складі бізнесу; використання інструменту трансфертного ціноутворення між пов'язаними сторонами; заміна окремих економічних відносин на споріднені; нарахування витрат на створення резервів і забезпечень; застосування прискореної амортизації основних засобів; визнання зменшення корисності основних засобів; визнання поточного ремонту замість модернізації обладнання; уцінка запасів тощо [98; 97].

Оптимізація оподаткування в частині зниження платежів за єдиним соціальним внеском здійснюється з використанням таких методів: використання замість найманих працівників осіб, які здійснюють свою господарську діяльність у формі фізичних осіб-підприємців; заміна заробітної плати на інші виплати [96; 97; 98].

Виведення прибутку на осіб з меншою ставкою оподаткування передбачає здійснення витрат за рахунок прибутку та виведення його на компанії або фізичні-особи підприємців з нижчою ставкою оподаткування. Ще однією схемою з оптимізації оподаткування є реєстрація підприємств у іноземних юрисдикціях, тобто в офшорних зонах, де застосовують нижчі ставки оподаткування прибутку. Операції, пов'язані із розмиванням податкової бази, передбачають зниження прибутку до оподаткування маніпулюванням з бухгалтерськими даними.

Важливу роль у процесі оптимізації оподаткування належить також такому способу, як використання податкових пільг. Відповідно до Податкового кодексу України податкова пільга надається у таких формах:

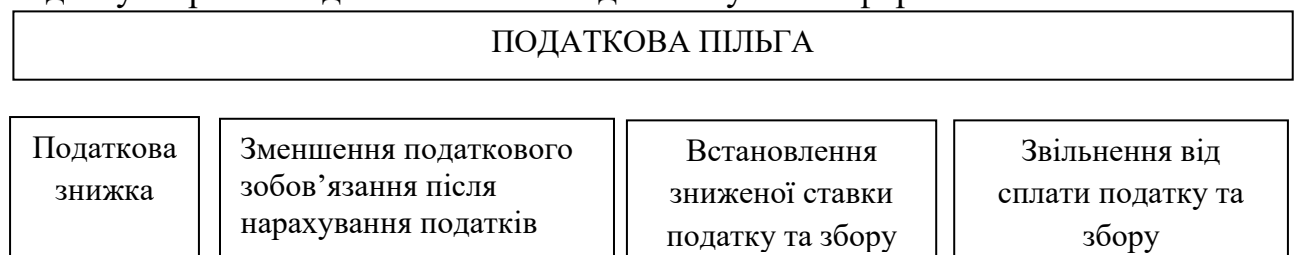

Рис. 1.4. Шляхи надання податкової пільги.

*Систематизовано автором на основі [96]

Підсумовуючи вище зазначене, варто наголосити, що оптимізація системи оподаткування передбачає, насамперед, зміну підходів до фінансових відносин між платником податків та відповідними органами їх стягнення. Оптимізацію податків можна розглядати як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях. На макроекономічному рівні податкова система відображає сукупність усіх податків та зборів, що встановлена податковим кодексом України. Відповідно до цього, оптимізація повинна відображати найбільш доцільний перелік податків та зборів, а також ставок оподаткування, які не будуть тягарем для їх платника з одного боку та забезпечить достатній обсяг фінансових ресурсів до бюджету. Водночас, на мікроекономічному рівні оптимізація оподаткування спрямована на застосування механізмів та способів зниження податкового навантаження. Такі дії несуть за собою значну кількість ризиків, в тому числі й ризики незаконності та ухилення від сплати податків. Відтак, питання оптимізації податків вимагає постійного подальшого дослідження та корегування з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників.

РОЗДІЛ 2

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз стану та тенденцій у системі оподаткування в Україні протягом 2020 – 2023 років.

Як було зазначено нами у розділі 1 даного дослідження, виконання державою покладених на неї функцій повинно мати фінансове підґрунтя. Одним із джерел формування фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів є податкові надходження, які, як зазначає І. Сторонянська, є структуротворчою компонентою [102, с. 92]. В сучасних умовах господарювання, що здійснюються під впливом чинника воєнного стану та необхідності ведення й фінансування оборонного комплексу України, доходи бюджету є вдвічі меншими, ніж видатки. Це зумовлює потребу у перегляді та оцінці джерел формування дохідної частини бюджетів всіх рівнів, в тому числі й у частині податкових надходжень, що дозволить забезпечити їх ефективне планування, використання, виявлення резервів зростання податкових надходжень до таких бюджетів, а також оцінити їх вплив на фінансову безпеку держави.

Вагомість дослідження ефективності системи оподаткування підтверджується багатьма чинниками, зокрема:

-система оподаткування є тією «посередницькою» ланкою між бюджетною системою, яка забезпечує акумуляцію фінансових ресурсів до державного та зведеного бюджету;

- система оподаткування відображає якість фіскальної політики держави;

- система оподаткування відображає рівень фінансових відносин між державою та суб'єктами господарювання;

- розвинута система оподаткування сприяє підвищенню рівня фінансової безпеки держави, здатна регулювати рівень її тіньової економіки;

- податкові надходження у структурі доходів зведеного та державного

бюджетів України займають найбільшу питому вагу (див. табл. 2.1. та рис. 2.1).

Таблиця 2.1

Податкові та неподаткові надходження до зведеного бюджету України у
2020 – 2023 роках

Стаття надходження, млн. грн.	Рік			
	2020	2021	2022	2023
1. Податкові надходження				
абсолютне значення, млн. грн.	1136687,2	1453804,1	1343225,0	1638085,0
частка у структурі доходів зведеного бюджету, %	82,57	87,46	61,16	52,77
2. Неподаткові надходження				
абсолютне значення, млн. грн.	239974,4	208438,6	853048,4	146622,6
частка у структурі доходів зведеного бюджету, %	17,43	12,54	38,84	47,23
Разом доходів	1376661,6	1662242,7	2196273,3	3104306,6

*Складено автором на основі [100; 101]

Звертаючись до таблиці 2.1 бачимо, що протягом усього досліджуваного періоду часу, податкові надходження до зведеного бюджету України мали перевищувати 50 %. Проте, негативною тенденцією стало зниження податкових надходжень у 2022 – 2024 роках, зокрема, не дивлячись на абсолютний приріст податкових надходжень у 2023 році порівняно з 2022 роком (+ 294860 млн. грн.), їх частка у структурі всіх надходжень до зведеного бюджету України знизилася з 82,57 % у 2020 році до 52,77 % у 2023 році (зниження становило 29,8 %).

Савіцька С. І. вважає, що зростання податкових надходжень свідчить про збільшення податкового навантаження в державі [103]. Безумовно, такий фактор присутній у кожній економіці держави. Водночас, за рекомендованими пропорціями Європейського Союзу, неподаткові надходження не повинні перевищувати 5 %, що у нашому випадку не забезпечується протягом досліджуваного періоду та суттєво перевищує нормативне значення. Зокрема, частка неподаткових надходжень у структурі зведеного бюджету України коливалася в межах від 17,43 % у 2020 році до 47,23 % у 2023 році. Отже, негативним є не лише суттєве відставання даного показника від рекомендованого значення, а його подальше зростання в динаміці (його приріст становив майже 171 % у 2023 році порівняно з 2020 роком).

Проте, на наш погляд, зростання податкових надходжень у структурі доходів як зведеного, так і державного бюджету України також може бути спричинене також і активізацією економіки країни загалом. Так, підтвердженням цього є зростання рівня реального ВВП у 2021 році порівняно з 2020 роком на 3,4 %. Варто зазначити, що такі показники свідчать про відновлення економіки України після пандемії.

Розглянемо також співвідношення податкових та неподаткових надходжень до державного бюджету України впродовж 2020 – 2023 років.

Таблиця 2.2

Податкові та неподаткові надходження до державного бюджету України у
2020 – 2023 роках

Стаття надходження, млн. грн.	Рік			
	2020	2021	2022	2023
1. Податкові надходження				
абсолютне значення, млн. грн.	851115,6	1107090,9	949764,4	1203544,1
частка у структурі доходів державного бюджету, %	79,10	85,37	53,14	45,04
2. Неподаткові надходження				
абсолютне значення, млн. грн.	224901,1	189762,0	837631,2	1468453,9
частка у структурі доходів державного бюджету, %	20,90	14,63	46,86	54,96
Разом доходів	1076016,7	1296852,9	1787395,6	2671998,0

*Складено автором на основі [100; 101]

Аналізуючи таблицю 2.2, спостерігаємо аналогічну ситуацію та тенденції у структурі надходжень до державного бюджету України, як і у структурі надходжень до зведеного бюджету України. Зокрема, протягом 2020 – 2021 років спостерігаємо зростання як абсолютного, так і структурного значення податкових надходжень до державного бюджету України. Так, впродовж 2020 – 2021 року абсолютне зростання обсягу податкових надходжень становило 255975,3 млн. грн., проте, вже у 2022 році спостерігалось суттєве падіння такого показника на 157326,5 млн. грн. Не дивлячись на незначне зростання обсягів податкових надходжень до державного бюджету України у 2023 році на 253779,7 млн. грн., спостерігається більш глибоке зниження їх частки у структурі всіх доходів державного бюджету (з 53,14 % у 2022 році до 45,04 % у 2023 році), що є вкрай негативним. Така ситуація пов'язана, насамперед, із

загальним падінням економіки в Україні, зниженням ділової активності суб'єктів господарювання та їх кількості, суттєвим зростанням імпорту. Розглядаючи причини зростання частки неподаткових надходжень у загальному обсязі доходів державного бюджету України у 2022 – 2023 роках, відзначимо, що таке зростання спричинене збільшенням обсягів надходжень від закордонних країн та міжнародних організацій як у абсолютному, так і у відносному значенні. Такі негативні зміни відбулися на фоні воєнної агресії росії проти України, що здійснило комплексний вплив не лише на економіку України у досліджуваному періоді, а й на систему оподаткування.

Науковці зазначають, що на основі вивчення досвіду зарубіжних країн спостерігається така залежність: зростання обсягів податкових надходжень з одночасним зниженням частки непрямих податків свідчить про зростання рівня життя населення країни [103]. Аналізуючи таблиці 2.1. та 2.2, фіксуємо аналогічну ситуацію в Україні у 2022 та 2023 роках, на основі чого можемо зробити висновок, що із початком воєнних дій на території України рівень життя населення суттєво знизився.

Варто також згадати й той факт, що у 2022 – 2023 роках уряд із початком воєнних дій на території України, запровадив низку податкових пільг з метою посилення стійкості національної економіки. Проте, таке рішення є досить суперечливим, оскільки застосування податкових пільг призводить до зниження обсягів податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів, що ми й спостерігали в Україні.

Розглянемо детальніше податкові надходження у зведеному бюджеті України та їх динаміку за статтями доходів протягом 2020 – 2023 років (таблиця 2.3). Можемо бачити, що протягом досліджуваного періоду обсяг податкових надходжень до зведеного бюджету України мав тенденцію до зростання, а його величина становила 1136687,2 млн. грн. у 2020 році та 1638085,0 млн. грн. у 2023 році. Одержані показники загального обсягу податкових надходжень до зведеного бюджету України у 2020 – 2023 зумовлені наступними змінами:

- 1) зростанням податку на доходи фізичних осіб на 68 %, що, насамперед, пов'язано із зростанням мінімальної заробітної плати на 42 %;

2) суттєвим зростанням податку на додану вартість з вітчизняних товарів з 126486,6 млн. грн. у 2020 році до 214639,3 млн. грн. у 2023 році, приріст за даним показником протягом досліджуваного періоду становить близько 70 %. У 2022 році обсяг надходжень до зведеного бюджету за податком на додану вартість з вітчизняних товарів сягнув позначки 213948 млн. грн., що становило 118 % плану по виконанню надходжень до бюджету за даним податком. Водночас, надходження за податком на додану вартість з імпортних товарів принесли лише 59 % із запланованого обсягу та склали 253053,0 млн. грн.

Таблиця 2.3

Податкові надходження зведеного бюджету України за статтями доходів у
2020 – 2023 роках

Стаття надходження, млн. грн.	Рік			
	2020	2021	2022	2023
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості в т.ч.	413579,0	513630,0	551234,4	655633,4
Податок на доходи фізичних осіб	295107,3	349785,5	420672,6	496343,0
Податок на прибуток підприємств	118471,8	163844,5	130561,8	159290,4
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	57112,6	89318,5	94106,0	66310,0
Внутрішні податки на товари та послуги, в т.ч.	554450,4	716789,5	582435,3	770543,2
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	82314,9	85044,3	61130,8	94328,3
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	64366,5	87019,7	44084,4	81388,1
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів	126486,6	155774,8	213948,0	214639,3
Податок на додану вартість з імпортних товарів	274113,5	380714,4	253053,0	366158,0
Місцеві податки та збори, в т.ч.	75686,2	89896,6	84305,1	100008,8
Єдиний податок	38031,0	46282,4	47226,1	55805,4
Інші податки та збори	35859	44169,5	4898,0	5029,9
Усього податкових надходжень	1136687,2	1453804,1	1343225,0	1638085,0

*Складено автором на основі [100; 101]

3) загалом спостерігалось зростання й за податком на додану вартість з імпортних товарів з 274113,5 млн. грн. у 2020 році до 366158,0 млн. грн. у 2023 році, приріст за даним податком становив 33,6 %. Це, насамперед, пов'язано із суттєвим зростанням митної вартості товарів, ввезених на територію України. Водночас, варто звернути увагу й на той факт, що у 2022 році, порівняно з 2021

роком обсяг надходження податку на додану вартість до зведеного бюджету України суттєво знизився, а саме падіння становило 172661, 4 млн. грн. (- 33,53 % у 2022 році, порівняно з 2021 роком та зменшився на 7,7 % у 2022 році порівняно з 2020 роком). Такі результати пов'язані із застосуванням урядом пільг на ввезення, зокрема, транспортних засобів, що передбачало звільнення їх власників від сплати акцизу, мита та податку на додану вартість.

Як наслідок, бачимо суттєве зниження обсягу акцизного податку з ввезених в Україну підакцизних товарів у 2022 році порівняно з 2021 та 2020 роками. Так, а абсолютному вимірі падіння надходжень до зведеного бюджету України за вище зазначеним податком склало становило майже вдвічі та склало (- 42935,3) млн. грн. порівняно з 2021 роком та на (-20282,1) млн. грн. порівняно з 2020 роком, який теж характеризувався негативним впливом пандемії коронавірусу.

У ході аналізу стану та тенденцій функціонування системи оподаткування доцільним є проведення аналізу динаміки та структури податкових надходжень у державному бюджеті як основного джерела формування його фінансових ресурсів (таблиця 2.4).

Отже, розглянувши дані таблицю 2.4, можна зробити такі висновки:

1) загальний обсяг податкових надходжень до державного бюджету України протягом 2020 – 2023 року мав тенденцію до зростання в усіх періодах, окрім 2022 року (в даному році обсяг податкових надходжень знизився на 157326,5 млн. грн. порівняно з 2021 роком). Зокрема, його абсолютний приріст у 2023 році порівняно з 2020 роком становив 352428,5 млн. грн. або на 41,4 %, що, безумовно, є позитивним та свідчить про поступове відновлення економіки України навіть в умовах воєнного стану;

2) найбільші обсяги зростання у 2023 році порівняно з 2020 роком спостерігаються за такими податками, як: податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість з вітчизняних товарів, податок на додану вартість з імпортованих товарів. Проте варто відзначити, що у 2022 році спостерігається зниження абсолютних обсягів таких податкових надходжень до державного бюджету України, як: податок на прибуток підприємств, акцизний податок з вироблених в Україні товарів,

акцизний податок із ввезених в Україну товарів, податок на додану вартість з імпортованих товарів, податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції.

Таблиця 2.4

Податкові надходження до державного бюджету України за статтями доходів у 2020 – 2023 роках

Стаття надходження, млн. грн.	Рік			
	2020	2021	2022	2023
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості в т.ч.	225976,3	285307,0	265477,1	350781,9
Податок на доходи фізичних осіб	117281,3	137555,2	148427,3	206944,8
Податок на прибуток підприємств	108695,0	147751,7	117049,9	143837,1
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	52475,7	80749,4	85365,0	60327,7
Внутрішні податки на товари та послуги, в т.ч.	538896,2	698940,4	569353,8	748143,9
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	80449,3	82858,4	60699,1	92583,9
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	57846,9	79592,8	41653,8	74762,7
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів	126486,6	155774,8	213948,0	214639,3
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	274113,5	380714,4	253053,0	366158,0
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	30460,5	38177,2	26246,0	40559,4
Інші податки та збори	3306,9			
Усього податкових надходжень	851115,6	1107090,9	949764,4	1203544,1

*Складено автором на основі [100; 101; 106]

3) найвищі обсяги податкових надходжень до державного бюджету України у 2020 – 2023 роках спостерігалися за внутрішніми податками на товари та послуги, зокрема їх частка в структурі усіх надходжень до державного бюджету у 2023 році становила 62,2 %, що на 1,1 % більше, ніж у 2020 році.

4) аналізуючи тенденцію надходження податку на доходи фізичних осіб, варто відзначити, що протягом усього досліджуваного періоду, не зважаючи на виклики пандемії коронавірусу та воєнної агресії росії проти України, спостерігається його стійке зростання. Так, у 2021 році порівняно з 2020 роком приріст згаданого податку становив 20273,9 млн. грн., у 2022 році порівняно з 2021 роком приріст становив 10872,1 млн. грн., а у 2023 році порівняно з 2022

роком його обсяг зріс на 58517,5 млн. грн. Основними чинниками, що сприяли зростанню обсягів надходжень податку на доходи фізичних осіб протягом 2020 – 2023 років в Україні стали такі, як: зростання законодавчо встановленої мінімальної заробітної плати з 4723 грн. до 6700 грн. (зростання середньої зарплати протягом досліджуваного періоду зросло до 18,9%, а у реальному вираженні зростання середньої зарплати становило 9,5 %); посилення податкового адміністрування; підвищення рівня грошового забезпечення військовослужбовців.

5) окрім того, відзначимо, що висока частка податкових надходжень у структурі доходів як зведеного, так і державного бюджетів, а також їх зростання у динаміці зумовлено зростанням фінансових результатів суб'єктів господарювання, що стане основою для інвестиційної активності в державі.

Отже, проведений аналіз стану та динаміки податкових надходжень до зведеного та до державного бюджету України протягом 2020 – 2023 років свідчить про те, що загальний обсяг податкових надходжень має тенденцію до зростання. Проте, негативним є зниження частки податкових надходжень у структурі доходів бюджетів усіх рівнів. Позитивним фактом є й те, що за більшість із видів податків спостерігається позитивна тенденція до зростання їх обсягів, окрім 2022 року, причиною чого стала війна росії проти України. Це спричинило дисбаланси у системі оподаткування, економічній активності суб'єктів господарювання, економічному зростанню в Україні загалом.

2.2. Оцінювання стану фінансової безпеки України та її податкової складової.

Стійкий та безпечний розвиток кожної держави, здатність фінансувати освіту та оборону, розвиток культури, сфери охорони здоров'я та соціального забезпечення залежить від наявності у неї достатнього обсягу фінансових ресурсів, основним джерелом формування яких є податкові надходження. В сучасних умовах господарювання системі безпеки в Україні загрожують декілька чинників, серед яких варто виокремити політичну кризу, яка дестабілізує соціально – економічну сферу макроекономіки, та воєнний стан в Україні. Політичні конфлікти в усіх країнах світу мають негативний вплив на економіку держави, знижують рівень національної безпеки та зумовлюють посилення політичних конфліктів з іншими країнами. Механізмом, завдяки якому функціонує економічна безпека, є її фінансова складова [69].

Важливе місце у фінансовій безпеці держави належить податковій безпеці, оскільки вона поєднує у собі економічні, правові, організаційні, фінансові, політичні та інші види відносин. Характерними особливостями податкової безпеки держави є: високий рівень податкової безпеки забезпечує платоспроможність країни, що, в свою чергу, є своєрідним посередником для збалансування бюджетної політики, формує доходи бюджетів державного та місцевого рівня; завдяки врегульованій податковій безпеці можливе більш ефективне формування бюджетних коштів у процесі виконання функцій органами влади різних рівнів [69].

Податкова безпека держави як складова фінансової безпеки, забезпечується ефективною системою оподаткування, а визначення її рівня дозволяє прийняти ефективне управлінське рішення у процесі формування виваженої податкової політики держави. Підвищення ефективності системи оподаткування в Україні можна досягти також шляхом підвищення ефективності системи адміністрування податків та впливом на зниження тіньової економіки.

Податки відіграють одну з ключових ролей у забезпеченні національної безпеки, оскільки є не лише основним джерелом формування дохідної частини державного бюджету, а й включені до всіх складових фінансової системи

України. Враховуючи вище зазначене, податкова безпека є важливою складовою фінансової безпеки держави. Оцінювання податкової безпеки дозволяє виявити основні ризики та загрози як податковій, так і фінансовій безпеці держави та розробити заходи із підвищення її рівня. Перелік індикаторів оцінювання податкової безпеки держави відобразимо у таблиці 2.5

Таблиця 2.5

Методика розрахунку індикаторів податкової безпеки держави*

Показник	Методика розрахунку	Порогове значення
Рівень сумлінності сплати податків (%)	$R_{дс} = (\Sigma ПН - \Sigma ДПН) / \Sigma ПН \times 100\%$, де $\Sigma ПН$ – податкові надходження до зведеного бюджету; $\Sigma ДПН$ – сума коштів додатково нарахованих до бюджетів та державних цільових фондів	≥ 95
Рівень загального податкового навантаження (%)	$R_{пн} = (\Sigma ПН + ВВПФ) / ВВП \times 100\%$, де $\Sigma ПН$ – податкові надходження до зведеного бюджету; $ВВПФ$ – власні надходження Пенсійного фонду; $ВВП$ – валовий внутрішній продукт	≤ 30
Рівень податкового боргу платників податків (%)	$R_{пб} = \Sigma Пб / \Sigma ПН \times 100\%$, де $\Sigma Пб$ – податковий борг з податкових надходжень, зборів та платежів $\Sigma ПН$ – податкові надходження до зведеного бюджету	≤ 5
Рівень концентрації податкових надходжень у доходах державного бюджету	$K_{ра} = \Sigma ПН / \Sigma Дб$, де $\Sigma ПНф$ – обсяг податкових надходження до державного бюджету України; $\Sigma Дб$ – загальна сума доходів державного бюджету	$\geq 0,6$
Коефіцієнт еластичності	$K_{епн} = ((ПН2 - ПН1) / ПН1) / ((ВВП2 - ВВП1) / ВВП1)$, де $ПН1$, $ВВП1$ – податкові надходження до зведеного бюджету та обсяг валового внутрішнього продукту за попередній період; $ПН2$, $ВВП2$ – податкові надходження до зведеного бюджету та обсяг валового внутрішнього продукту за звітний період	≥ 1
Коефіцієнт ефективності роботи фіскальних органів	$K_{еф} = \Sigma ДПН / Оу$, де $\Sigma ДПН$ – сума коштів додатково нарахованих до бюджетів та державних цільових фондів України; $Оу$ – обсяг коштів, які було витрачено на утримання контролюючого органу	≥ 5
Рівень тінізації економіки (% до ВВП)	Визначається відповідно до Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом № 123 від 18.02.2009 р. Міністерством економіки України	≤ 30

*Складено автором на основі [58; 19; 67; 109]

Податкова безпека держави залежить від ефективності системи оподаткування, тому з вище зазначеного логічним є такий висновок: чим більш

ефективною буде система оподаткування держави, тим вищим буде її економічний розвиток, її податкова безпека. Це, в свою чергу, забезпечить підвищення рівня фінансової й національної безпеки загалом.

З метою оцінювання рівня податкової безпеки України протягом 2020 – 2023 років скористаємося методикою обчислення індикаторів, визначених у таблиці 2,5, а їх результати відобразимо у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Розрахунок індикаторів податкової безпеки України у 2020 – 2023 роках

Показник	Рік			
	2020	2021	2022	2023
Рівень загального податкового навантаження, %	27,2	24,6	29,2	25,9
Рівень концентрації податкових надходжень у доходах державного бюджету, %	79,10	85,37	53,14	45,04
Рівень сумлінності сплати податків	95,0	89,9	88,4	91,0
Рівень податкового боргу платників податків, %	15,1	11,2	24,1	13,0
Коефіцієнт еластичності, %	-	93,0	-140,0	84,0
Рівень тінізації економіки, %	30,0	32,0	31,0	30,0
Інтегральний показник податкової безпеки України	34,1	33,7	31,6	28,15

*Розраховано автором на основі [100; 101; 108; 109]

З таблиці 2.6 видно, що рівень загального податкового навантаження протягом 2020 – 2023 року мав тенденцію до зниження з 27,2 % до 25,9 %, окрім 2022 року, у якому рівень податкового навантаження зріс на 4,6 % порівняно з 2021 роком та на 2 % порівняно з 2020 роком. Не дивлячись на тимчасове зростання, хибним є стверджувати про надмірно високий рівень податкового навантаження в Україні, оскільки практика функціонування системи оподаткування розвинутих країн світу свідчить, що рівень оподаткування є оптимальним, якщо він знаходиться в межах 25 – 35 % [107; 108].

Наступним показником, що входить до структури оцінювання рівня податкової безпеки держави є рівень концентрації податкових надходжень у доходах державного бюджету. Як видно із проведених розрахунків, такий показник перевищував рекомендоване значення у 2020 та у 2021 роках, а вже у

2022 та 2023 роках його значення було суттєво нижчим, як рекомендоване. Зокрема, така ситуація стала можливою через зростання обсягів неподаткових надходжень. Так, повномасштабне вторгнення росії в Україну спричинило критичні наслідки для стійкого розвитку економіки України. Значна потреба у фінансуванні обороноздатності нашої країни та фінансування соціального сектору призвела до необхідності залучення фінансових ресурсів від урядів інших країн. В свою чергу руйнування інфраструктури, блокування логістичних маршрутів, зниження обсягів товарообороту та міжнародної торгівлі спричинило зниження обсягів податкових надходжень до бюджету. Відтак, наслідком цього стало порушення оптимальної структури податкових та неподаткових надходжень як до зведеного, так і до державного бюджету України.

Водночас, можна відзначити позитивні сторони у системі оподаткування, навіть у критичний для нашої країни 2022 рік. Зокрема, це стосується сумлінності сплати податків їх платниками. Такий показник становив в межах від 88,4 % у 2022 році до 95 % у 2020 році. Варто відзначити, що лише у 2020 році значення даного показника дорівнювало рекомендованому, в усіх інших досліджуваних періодах значення показника сумлінності сплати податків мали незначні відхилення. Проте, загалом, такі відхилення незначним чином впливають на погіршення рівня податкової безпеки України. Про ефективність системи оподаткування та податкової політики в Україні протягом 2020 – 2023 років свідчить й той факт, що у критичних 2020 (пандемія коронавірусу) та у 2022 (повномасштабне вторгнення) роках відбувалося зростання обсягу податкових платежів до бюджету з одночасним падінням валового внутрішнього продукту [108].

Аналізуючи коефіцієнт еластичності протягом 2020 – 2023 років, то з таблиці 2.6 видно, що його величина в жодному із років не відповідала нормативному значенню, а у 2022 році мала від'ємний показник. Така ситуація у 2022 році була зумовлена падінням обсягів валового внутрішнього продукту порівняно з 2021 роком.

Щодо показника тінізації економіки, то такий індикатор сигналізує про наявність доходів або сфер економіки, які не фіксуються у статистичній

звітності з метою ухилення від сплати податків. Важливість розрахунку такого показника у процесі встановлення рівня податкової безпеки обумовлено тим, що однією із причин розвитку тіньової економіки в державі є неефективна система оподаткування, яка, зокрема, характеризується високими ставками оподаткування, великою кількістю та складним механізмом нарахування податків. Таким чином, рівень тіньової економіки має безпосередній вплив на рівень податкової, а отже – й фінансової безпеки держави. Пороговим значенням показника рівня тінізації економіки є 30 %. Таблиця 2.6 свідчить про те, що такий показник в Україні протягом 2020 – 2023 років був рівним або несуттєво перевищував рекомендоване значення, його величина коливалася в межах від 30 до 32 %, навіть у період пандемії коронавірусу та початку воєнної агресії проти України. Негативним наслідком високого рівня тіньової економіки є втрата податкових надходжень до бюджету, що особливо важливо в умовах обмеженості фінансових ресурсів в Україні для виконання її функцій та фінансових зобов'язань.

Для розрахунку інтегрального показника податкової безпеки України у 2020 – 2023 роках скористаємося ваговими коефіцієнтами, що систематизовані у Додатку В. Так, не дивлячись на позитивні абсолютні значення податкових надходжень, рівень податкової безпеки України протягом 2020 – 2023 років мав тенденцію до зниження, зокрема найменшого значення він досягнув у 2023 році та склав 28,15 процентних пункти. Найбільшого значення інтегральний показник податкової безпеки досягнув у 2020 році та склав 34,1 %. Відповідно до шкали рівнів фінансової безпеки, зазначених у Додатку Д (оптимальний, задовільний, незадовільний, небезпечний, критичний, абсолютно небезпечний), рівень розвитку податкової безпеки є небезпечним, що свідчить про потребу у підвищенні ефективності системи оподаткування в Україні [109, с. 186].

Відобразимо графічно інтегральний індикатор податкової безпеки України протягом 2020 – 2023 років на рисунку 2.1 та сформуємо його лінію тренду. Як показують розрахунки та рисунок 2.1, лінія тренду інтегрального індикатора податкової безпеки має спадний вигляд та відображається формулою:

$$y = - 1,95x + 36,75 \quad (2.1)$$

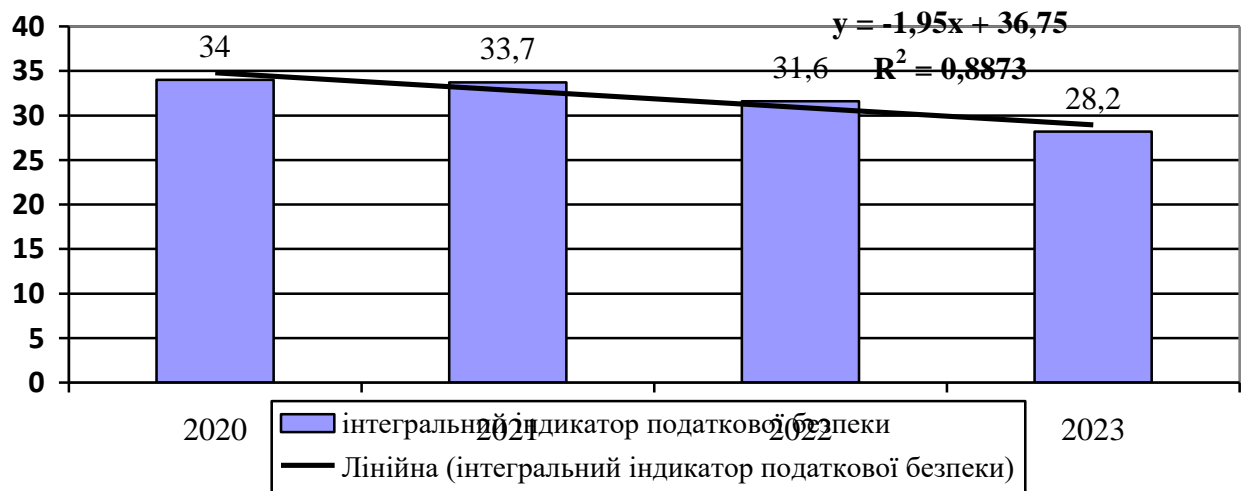

Рис. 2.1. Динаміка інтегрального індикатора податкової безпеки України протягом 2020 – 2023 років та лінія тренду.

Складено автором.

У розділі 1 в ході проведення дослідження щодо визначення характеристик податкової безпеки та її ролі у фінансовій безпеці нам вдалося встановити взаємозв'язок системи оподаткування та бюджетної безпеки держави. Це пов'язано із тим, що податкова система встановлює правила стягнення податків та їх перелік, ставки оподаткування. Водночас бюджетна система здійснює перерозподіл таких доходів. З огляду на вище зазначене, для оцінювання ефективності системи оподаткування в Україні в контексті безпекового виміру, вважаємо за необхідно оцінити рівень бюджетної безпеки.

Бюджетна безпека держави залежить від рівня розвитку економічної та фінансової системи, а також характеру фінансової політики держави. З метою оцінювання стану фінансової безпеки України проведемо аналіз основних її структурних складових протягом 2020 – 2023 років.

Методика розрахунку основних індикаторів бюджетної безпеки відображена у Додатку Б. До таких індикаторів віднесено: відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету [58; 63].

Таблиця 2.7

Розрахунок індикаторів бюджетної безпеки України у 2020 – 2023 роках

Показник	Рік			
	2020	2021	2022	2023
ВВП, млн. грн.	4194102	5459574	5191028	6537825
Дефіцит державного бюджету, млн. грн.	-217096	-197937	-914701	-1296500
Дефіцит сектору загальнодержавного управління, млн. грн.	-237 062,0	-225869,0	-258793,0	-287035,4
Дефіцит зведеного бюджету, млн. грн.	-223944	-186908,3	-844827,9	-1717648,1
Доходи зведеного бюджету, млн. грн.	1376661,6	1662242,7	2196273,3	2503269,4
Обслуговування державного боргу, млн. грн.	119700	150000	179 985,1	247600,0
Погашення державного боргу, млн. грн.	385500	441100	573 310	436500
Доходи державного бюджету, млн. грн.	1076016,7	1296852,9	1787395,6	1329300
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	-1,12	-0,04	-0,18	-0,26
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП	-1,22	-0,04	-0,05	-0,04
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	32,82	30,45	42,31	38,29
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	46,95	35,56	34,30	27,33
Інтегральний показник бюджетної безпеки	-41,6	14,05	12,34	7,72

Отже, з проведених розрахунків індикаторів бюджетної безпеки України протягом 2020 – 2023 років можемо зробити такі висновки. За першим індикатором можна зробити висновки про макроекономічні ризики загалом. Зокрема, відзначимо, що у всіх досліджуваних періодах показник співвідношення дефіциту бюджету до ВВП відповідав рекомендованим нормативам, що дозволяє стверджувати про достатній рівень безпечності бюджету України у 2020 – 2023 роках.

За показником дефіциту/профіциту бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління безпечного рівня бюджету України не досягнуто у жодному із періодів дослідження, що було зумовлено високим рівнем витрат на сектор загальнодержавного управління. Відзначимо, що сектор загального державного управління включає Державний бюджет України,

місцеві бюджети та фонди загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування; дані наводяться за методологією МВФ (GFSSM 1986, окрім доходів від приватизації, що обліковуються як фінансування) та без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях [69].

Результати розрахунків третього індикатора бюджетної безпеки – рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет – дають змогу стверджувати, що безпечність бюджету України протягом 2020 – 2023 років за цим показником не забезпечується, оскільки в усіх досліджуваних періодах розрахункове значення суттєво перевищувало нормативне (оптимальне значення показника повинно становити 25 – 28 %). Значення такого показника розподілилися наступним чином: у 2020 році – 32,82 %, у 2021 році – 30,45 %, а у 2022 році – 42,31 %; у 2023 році – 38,29 %. Такі показники свідчать про негативні тенденції у досягненні бюджетної безпеки України, зокрема спостерігаємо суттєве зростання рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет України у 2022 році порівняно з 2019 роком в абсолютному вимірі на 9,86 % та у відносному на 30,39 %. Така ситуація пов'язана із повномасштабним вторгненням та військовим станом в Україні, що змінило структуру доходів та витрат держави.

Показник відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету повинен мати оптимальне значення на рівні 6%, а перевищення 16-відсоткового порогу свідчить про критичний стан державного боргу. Проведені нами розрахунки, відображені у таблиці 2.1, показують, що критичний стан державного боргу спостерігається в усіх досліджуваних періодах, тому про високий рівень бюджетної безпеки не йдеться. Проте, це не означає зростання рівня бюджетної безпеки за даним показником, така ситуація зумовлена, насамперед, перевищенням темпів зростання доходів бюджету над темпами зростання обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення боргу України протягом 2020 – 2023 років. Разом з тим, причинами суттєво високого рівня останнього показника є високі ризики зовнішнього державного боргу, нестабільна та неефективна фінансова політика щодо рефінансування боргів

попередніх бюджетних періодів, значний тиск боргових зобов'язань на державні фінанси.

Для розрахунку інтегрального показника бюджетної безпеки України у 2020 – 2023 роках скористаємося ваговими коефіцієнтами, що систематизовані у Додатку В. Відтак, за інтегральним показником бюджетної безпеки, така складова фінансової безпеки України у 2020 +- 2023 роках має критичний рівень, що характеризується втратою ресурсних джерел.

Отже, проведений аналіз податкової складової фінансової безпеки України виявив її негативний рівень, що зумовлений зміною структури податкових надходжень та їх обсягами до бюджетів різних рівнів. Обґрунтовано, що податкова безпека є сполучною ланкою між фінансовою та бюджетною безпекою. Відтак, проведений аналіз стану та рівня бюджетної безпеки України у 2020 - 2023 роках дозволив прийти до висновку, що така складова фінансової безпеки України має критичний рівень, що зумовлено високим рівнем зовнішнього фінансування України. З метою підвищення рівня податкової та фінансової безпеки України доцільним є ідентифікація її загроз та ризиків, що буде відображено у подальшому дослідженні.

2.3. Загрози податковій та фінансовій безпеці держави в умовах воєнного стану.

Запорукою стійкого розвитку усієї фінансової системи держави, можливість держави забезпечувати соціальні гарантії, підвищувати рівень життя населення залежить від наявності у останньої достатнього обсягу фінансової бази. У цьому контексті проблематика формування оптимальної системи оподаткування виявляється актуальною з огляду на її роль та місце у фінансовій безпеці держави, що було розглянуто та доведено у попередніх розділах нашої роботи. Проте, фінансова система України в нинішніх умовах функціонування, що супроводжується нестійким макроекономічним середовищем, піддається негативному впливу чинників на її ефективність. Це, у свою чергу, знижує рівень не лише податкової безпеки держави, а й фінансової

безпеки України загалом.

З огляду на вище зазначене, проблематика забезпечення податкової та фінансової безпеки держави вимагає ідентифікації нових фінансових, соціальних, політичних, інституціональних та інших ризиків й загроз, а також розробку заходів з мінімізації їх негативного впливу, запобігання та подолання наслідків впливу. Варто також зазначити, оскільки податкова безпека держави є складовим елементом її фінансової безпеки, то й відповідні загрози податкової безпеки будуть одночасно й загрозами фінансовій безпеці. Наочно структуру загроз фінансовій безпеці держави з урахуванням чинника системи оподаткування відображено у Додатку К.

Перш ніж перейти до визначення загроз фінансовій безпеці, розглянемо сутність загроз податковій безпеці держави. Зокрема, М. Єрмошенко стверджує, що загрози – це конкретна і безпосередня форма небезпеки чи сукупність негативних чинників, що можуть заподіяти шкоду системі, механізму та призвести до їх кризового стану [47]. Схожого підходу до ідентифікації загроз дотримується й С. Шуляренко та зазначає, що загрози податкової безпеки по суті є тими небезпеками, які спричиняють можливість виникнення певних ризиків [108, с. 145]. Водночас Г. Лісовий у своїх дослідженнях стверджує, що основним джерелом виникнення загроз податковій безпеці, є податкові ризики [110]. Варто також погодитися із Білецькою А., яка зазначає, що загрози податковій безпеці не лише сприяють настанню ризиків, а їх вплив зумовлює фінансові втрати держави через низьку ефективність податкової політики [111].

Трактування сутності загроз зазначено також й у вітчизняних нормативно-правових актах. Зокрема, у Концепції фінансової безпеки України можемо віднайти такий підхід до визначення поняття «загрози»: це наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють суттєву небезпеку національним фінансовим інтересам» [16]. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України містить подібний підхід до розуміння поняття загрози, проте формулює її для економічної безпеки України загалом. Зокрема, загрозами економічній безпеці України вважається сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації

національних інтересів у економічній сфері [58]. З вище зазначеного можемо підсумувати, що основним критерієм, за яким той чи інший чинник може бути віднесений до категорії загроз, є ймовірність нанесення шкоди фінансовим інтересам економічним агентам на макроекономічному, мезоекономічному та мікроекономічному рівнях.

В процесі ідентифікації загроз податковій безпеці України важливо врахувати, що основною проблемою функціонування вітчизняної фінансової системи є потреба у обороні, що зумовлена військовою агресією росії проти України та запровадження на території України воєнного стану. Саме ці чинники є основними збудниками усіх негативних процесів та наслідків у фінансовій системі України, що ми могли побачити у ході проведення аналізу податкових надходжень до зведеного та державного бюджетів України у розрізі окремих видів податків протягом 2020 – 2023 років (див. п. 2.1 та 2.2 даної роботи).

Отже, розглянемо загрози податковій безпеці України. Податкова безпека, насамперед, має на меті забезпечення бюджетної системи достатнім обсягом надходжень фінансових ресурсів, встановлює взаємозв'язок між державою, бюджетом та платниками податків, що створює умови органам державної влади для ефективного та своєчасного виконання своїх функцій. Обмеженість фінансових ресурсів, розбалансованість бюджету, неефективна бюджетна політика, нераціональне використання коштів, високий та постійно зростаючий рівень зовнішнього та внутрішнього боргу, розбалансованість доходів і видатків бюджетів різних рівнів, а також неможливість забезпечити стабільний відтворювальний процес викликають дестабілізаційні чинники – загрози податковій та фінансовій безпеці. Податкова безпека є одним із основоположних елементів системи національної безпеки держави, недотримання якої призведе до порушення фінансування цілої системи життєдіяльності держави загалом.

Варто також відзначити, що в умовах воєнного стану до кінця подолати ті чи інші загрози як податковій, так і фінансовій безпеці України є неможливим, оскільки воєнний стан характеризується тривалою фінансовою нестабільністю, яка, в свою чергу, розбалансовує усю фінансову систему держави і в

подальшому впливає на ефективність податкової та фінансової політики держави. На наш погляд, усі загрози податковій безпеці України можна згрупувати за трьома основними напрямками, що відображено на рисунку 2.2.

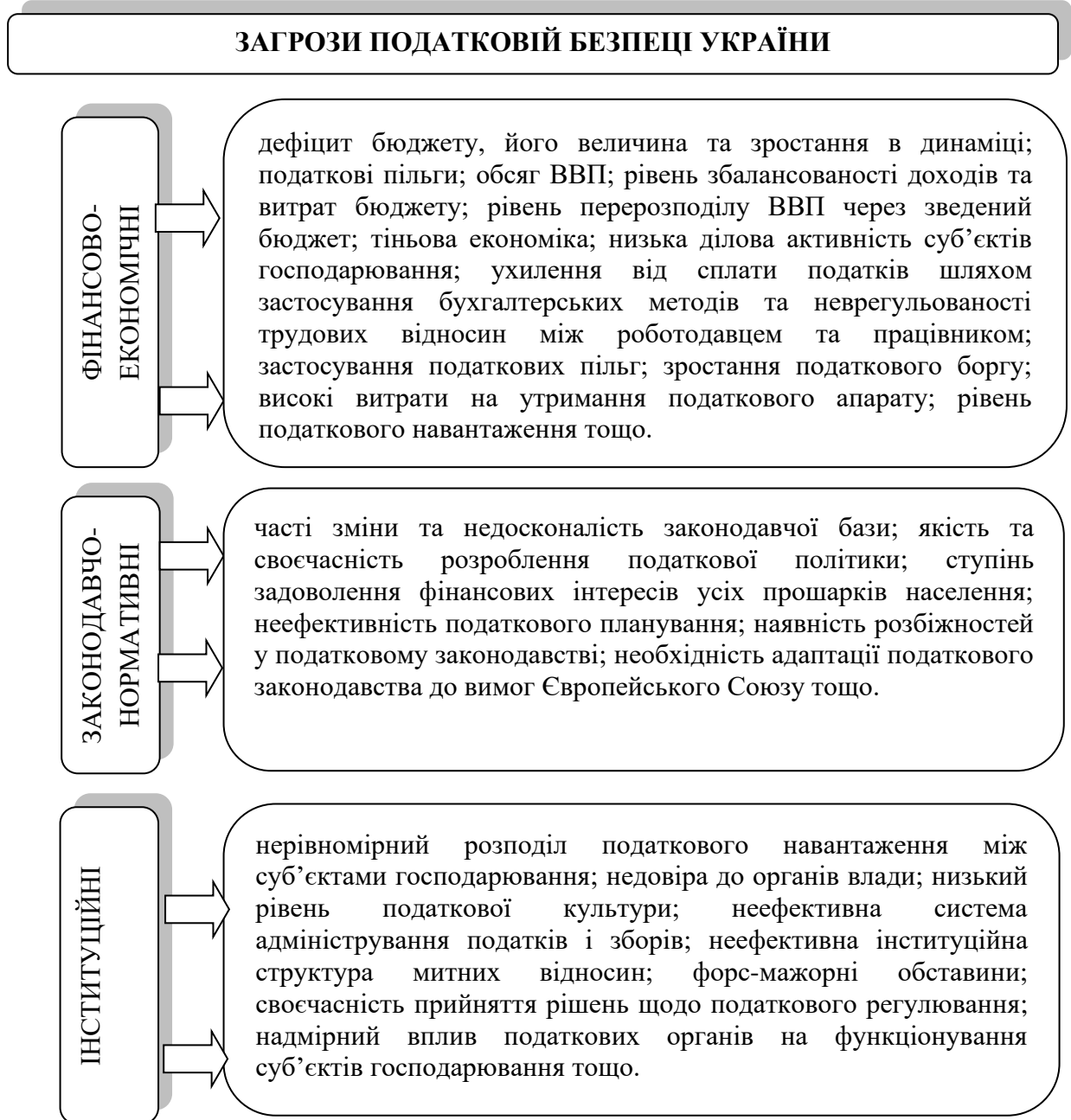

Рис. 2.2. Систематизація загроз податковій безпеці України.

Складено автором на основі [75; 107; 108]

З усього переліку систематизованих на рисунку 2.2 загроз податковій безпеці держави науковці та практики приділяють увагу, насамперед, фінансово-економічним, а саме: тіновій економіці та широкому застосуванню

податкових пільг. Розглянемо їх детальніше.

Отже, при розрахунку інтегрального рівня податкової безпеки у п. 2.2 даної роботи ми використовували такий показник, як рівень тінізації економіки. Його зміст полягає у тому, що окремі операції не обліковуються належним чином та не включаються до об'єкта оподаткування, внаслідок чого база нарахування податкових платежів звужується, а обсяги належних до сплати податків – знижуються. Як ми зазначали, в Україні такий показник становить в межах 29 – 32 % навіть у період воєнного стану, тобто майже третя частина вітчизняної економіки функціонує в тіні. Негативним є те, що його величина підвищилася порівняно з доковідним періодом на 3 – 5 %. Це знижує рівень податково, а в подальшому – й фінансової безпеки держави. Експертами визначено, що у 2022 році втрати бюджетів внаслідок ухилення від сплати податків з реалізації пального становили близько 15 млрд. грн. на рік, а вже у 2023 вони дещо знизилися та склали 10 млрд. грн. на рік. Водночас, втрати бюджетів внаслідок ухилення від сплати податків з реалізації тютюнових виробів у 2022 році склали 20 млрд. грн., а у 2023 – 15 млрд. грн. У 2022 році недоотримання бюджетів внаслідок несплати податків з алкогольної продукції становили близько 9 млрд. грн., а у 2023 році такі втрати становили майже 8 млрд. грн. за рік [112]. Тіньова економіка здійснює вплив не лише на обсяг податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів, а й на обсяг валового внутрішнього продукту (рисунок 2.3).

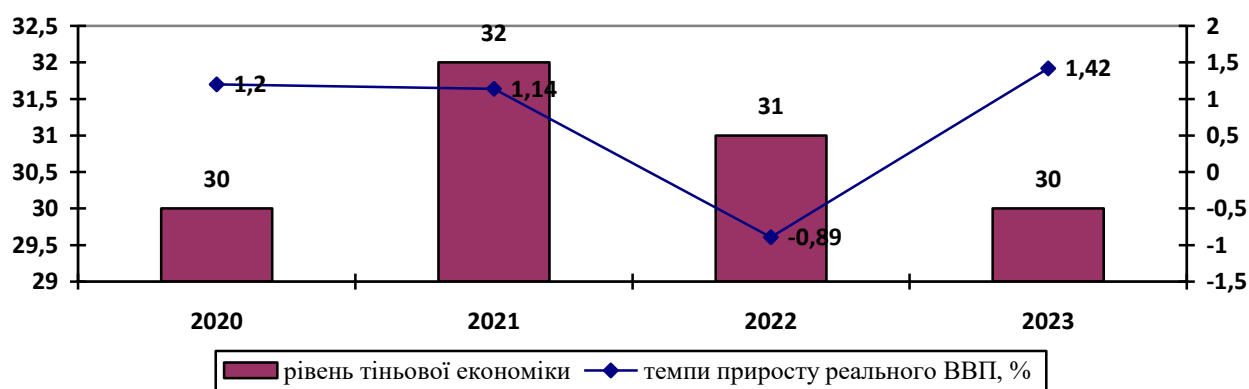

Рис. 2.3. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні та зміни обсягу валового внутрішнього продукту протягом 2020–2023 років., %

Складено автором на основі [100;101;108]

Говорячи про використання системи пільг, то найбільш негативний свій вплив вони здійснили у період 2022 року із початком воєнного стану. Для прикладу, однією із пільгових нововведень стало звільнення фізичних осіб-підприємців другої групи від сплати єдиного податку або така особа на третій групі могла обрати для себе спеціально створений формат оподаткування – 2 % від отриманих доходів. Ставка акцизного податку на пальне встановлювалася на рівні 0 %. Також було накладено мораторій на податкові перевірки та накладання штрафів за несвоєчасну сплату податків [108]. Разом з тим від оподаткування звільнялися транспортні засоби, що ввозилися на територію України. Це призвело до зниження митних платежів та податку на додану вартість на ввезені в Україну товари. За даними Державної податкової служби в Україні на сьогоднішній день налічується така кількість податкових пільг:

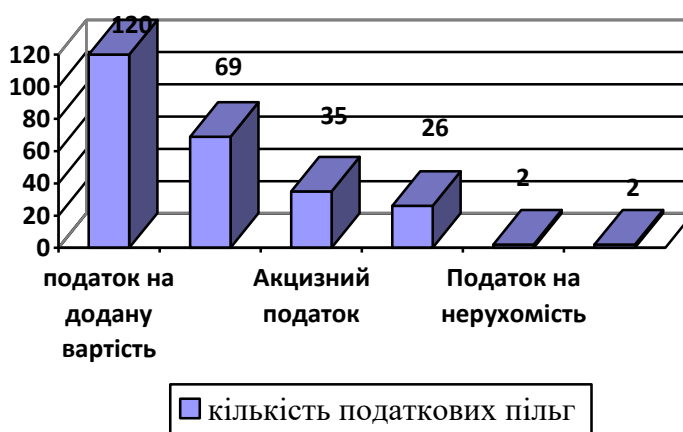

Рис. 2.4. Кількість податкових пільг в Україні станом на 1 січня 2024 року.
Складено на основі [107]

Усі податкові пільги негативно впливають на формування ресурсної бази бюджетів усіх рівнів. Практики підраховали, якби в Україні було скасовано усі податкові пільги, то надходження до бюджету за ключовими податками мали би таке зростання: митні платежі +53,6 %; податок на майно + 43 %; ПДВ внутрішній + 27,5 %; податок на прибуток підприємств +1,2 %; туристичний збір та збір за паркування + 0,4 %.

Отже, як свідчать дані Державної митної служби та Державної податкової служби, найбільші втрати спостерігаються пільги з митних платежів та податку

на додану вартість [113; 114].

Таблиця 2.8

Обсяги недоотриманих податків протягом 2019 – 2023 років в Україні
внаслідок застосування податкових пільг

Податок, млрд. грн.	Період				
	2019	2020	2021	2022	2023
Податок на прибуток	1,7	2,1	1,8	1,6	2,1
Податок на додану вартість (внутрішній)	30,9	26,9	35,8	58,9	46,3
Податок на майно	9,2	13,3	13,4	15,8	14,2

Складено автором на основі [107; 113; 114].

Отже, як бачимо із проведеного дослідження, в Україні та у її фінансовій та податковій системі зокрема, спостерігається велика кількість ризиків та загроз як податковій, так і фінансовій і в результаті національній безпеці держави. Особливо гострою проблема виникнення та подолання загроз фінансовій безпеці постала у період з 2022 року через військову агресію Росії проти України, що спричинило появу нових ризиків та загроз та посилило уже існуючі. Вирішення питання подолань таких загроз на практиці є доволі складним та не зовсім реалістичним в умовах воєнного стану, оскільки такий стан характеризується умовами обмеженості власних фінансових ресурсів, постійним зростанням дефіциту бюджету, внутрішнього та зовнішнього боргу та підвищеними витратам на оборону. Разом з тим, такі загрози можуть як керованими, так і некерованими, що ще більшою мірою посилює глибину їх впливу.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМАТИКА ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Податкова система в країнах ЄС та Україні в напрямку оптимізації оподаткування.

Податкові системи, що діють у країнах Європейського Союзу, є дуже різноманітними і не завжди є нестабільними. Не дивлячись на прагнення до їх гармонізації, цей процес не завершено й до нині, зокрема узгодженими між собою є непрямі податки, водночас прямі податки не є узгодженими між собою.

Багато визначень оптимальності податкових систем впливають з трьох основних вимірів, в яких їх можна розглядати:

1) економічний вимір – свідчить про ефективний розподіл ресурсів, який дозволяє задовольнити основні потреби суспільства;

2) соціальний вимір – вказує на суб'єкта, який обтяжений податковою заборгованістю;

3) правовий вимір – являє собою процес стягнення податкової заборгованості [115]. Безперечно, основною метою податкових систем, а отже, і відповідних податкових зборів, є забезпечення надходжень до державного бюджету. Країни, які є членами Європейського Союзу, мають окремі податкові системи, формування яких належить до компетенції урядів окремих країн. Податкова система кожної країни регулюється відповідними нормативно-правовими документами і повинна забезпечувати стабільність податкового законодавства та гарантувати рівність умов оподаткування для всіх платників податків. Незважаючи на гармонізацію податків у країнах ЄС, системи окремих країн відрізняються. Це стосується кількості застосованих податків, податкових ставок, а також складності податкових процедур.

Кожна країна прагне до оптимізації своєї системи оподаткування. Не виключенням є й країни Європейського Союзу. Україні, як кандидату в члени Європейського Союзу, надзвичайно важливим є вивчення досвіду оптимізації

системи оподаткування з метою можливості імплементації позитивних практик у процесі реформування власної податкової системи.

В зв'язку з цим, розглянемо особливості функціонування податкових систем окремих країн Європейського Союзу. Так, в податковій системі Республіки Польща можна виділити прямі та непрямі податки. До групи прямих податків належать: податок на доходи фізичних осіб (РІТ), податок на прибуток підприємств (СІТ), податок на спадщину та дарування податок на цивільно-правові угоди (РСС), податок на видобуток деяких корисних копалин, сільськогосподарський податок, лісовий податок, податок на тоннаж, податок на нерухомість, податок на транспортні засоби, одноразовий податок на вартість реалізованої продукції (так званий податок на суднобудування). Серед непрямих податків слід виділити: податок на додану вартість (ПДВ), акцизний податок, податок на гральний бізнес [116].

У Польщі доходи від податкових платежів надходять до Державної скарбниці, а також до органів місцевого самоврядування [117]. Серед вищезгаданих податкових зборів можна виокремити ті, об'єктом оподаткування яких є дохід, споживання, майно або виручка. Лише податок на видобуток деяких корисних копалин був класифікований як змішаний податок - прибутковий і майновий. Загалом, можна виділити такі недоліки та складності у функціонуванні польської системи оподаткування:

- часті зміни нормативно-правових актів;
- відсутність гармонізації окремих понять та процедур у різних нормативно-правових актах;
- складне трактування окремих нормативно-правових норм та актів, що є незрозумілим не лише для громадян Польщі та підприємців, а для людей із спеціалізованою освітою (наприклад, бухгалтерів);
- наявність великої кількості податків, а інколи й дублювання сфери їхньої дії;
- громіздкі процедури нарахування та стягнення податків.

З огляду на вище зазначене, систему оподаткування Республіки Польщі не можна вважати зручною, простою та повністю зрозумілою для платників податків.

Податкова система Німеччини суттєво відрізняється від вітчизняної системи оподаткування, а також й від системи оподаткування Республіки Польща. Податкова система Німеччини є трирівневою та використовує систему міжбюджетного вирівнювання. Оскільки всіх платників податків у Німеччині поділяють на шість класів, залежно від їх соціального статусу, то така податкова система характеризується прогресивною формою, водночас податок може збільшуватися на церковний податок, розмір якого залежить від конфесійної приналежності [104].

У Німеччині відповідальність за нарахування та стягнення податкових платежів несе Федеральне управління фінансів. Розподіл податкових надходжень здійснюється між трьома органами влади: федеральним, земельним і муніципальним. Податкова система Німеччини складається з таких двох видів податків:

1) прямі податки: прибутковий податок, податок на прибуток підприємств, податок на спадщину, податок на передачу нерухомості, податок на торгівлю, податок на нерухомість, податок на транспортні засоби та податок з власників транспортних засобів;

2) непрямі податки: податок на додану вартість, страховий податок, податок на енергію, податок на тютюн, податок на пиво, податок на ігристі вина, податок на електроенергію, податок на алкоголь [118].

Нині існуюча податкова система Чехії функціонує з 1993 року. Податкова система Чехії є дещо простішою, ніж податкові системи Польщі та Німеччини в частині переліку податків, що включаються до системи оподаткування. Так само як і у інших країнах світу (в тому числі й в Україні) податкова система Чехії включає прямі та непрямі податки. До прямих податків відносять: податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, податок на нерухомість, дорожній податок, екологічний податок. Серед непрямих податків чеської системи оподаткування виокремлюють: податок на додану вартість та акцизи. З структурою надходжень платежі за прямими податками до державного бюджету майже дорівнюють обсягам надходжень від непрямих

податків. Проте, не дивлячись на такий обмежений перелік податків, система оподаткування в Чехії вважається складною через наявність у ній великої кількості винятків. Недоліком такої системи оподаткування також вважають складність у трактуванні податкового законодавства.

Порівнюючи оптимальність системи оподаткування за критерієм кількості податків, варто зазначити наступне. В Україні загальна кількість податків становить 11 позицій, в Японії – 55, у Великобританії – 8, в Італії – 15, в Німеччині – 16, у Франції – 7, у Нідерландах – 9, в Португалії та Іспанії – по 8 позицій [119].

Для більш детального розуміння особливостей податкових систем країн Європейського Союзу, проаналізуємо ставки основних податків в нашій країні та в інших країнах (таблиця 3.1)

Таблиця 3.1

Ставки основних податків в Україні та інших країнах

Країна	Ставка ПДВ		Ставка ПДФО		Ставка податку на прибуток		Загальний рейтинг країни
	%	рейтинг	%	рейтинг	%	рейтинг	
Україна	20	друге	18	перше	18	перше	перше
Німеччина	19	перше	47,5	шосте	29,8	четверте	третє
Іспанія	21	третє	45	четверте	30	п'яте	четверте
Італія	22	четверте	45,6	п'яте	31,4	шосте	сьоме
Франція	20	друге	45	четверте	34,4	восьме	шосте
Нідерланди	21	третє	52	сьоме	25,5	третє	п'яте
Португалія	23	п'яте	42	третє	36	дев'яте	восьме
Бельгія	21	третє	53,7	восьме	34	сьоме	дев'яте
Польща	23	п'яте	32	друге	19	друге	друге

Примітка: складено автором на основі [104]

Варто також зазначити, що незалежна неприбуткова організація у США під назвою Податкова фундація формує щорічний рейтинг податкових систем світу. Такий рейтинг формується з урахуванням такого показника, як міжнародний індекс податкової конкурентоспроможності (ІТСІ), який сигналізує про те, наскільки податкова система країни відповідає таким аспектам податкової політики, як: конкурентоспроможність та нейтральність.

Даний індекс проводить аналіз ефективності та оптимальності в країні таких податків, як: податок на прибуток підприємств, податок на доходи

фізичних осіб, податок на споживання, податок на майно, режим оподаткування прибутків, отриманих за кордоном.

Відповідно до цих розрахунків, Естонія має найкращу податкову систему в протязі 2015 – 2023 років. Основними перевагами системи оподаткування Естонії є:

- 1) 20 % ставка податку на прибуток підприємств, яка застосовується лише до розподіленого прибутку;
- 2) в країні діє фіксована 20 % ставка податку на доходи фізичних осіб, яка не поширюється на доходи від дивідендів.
- 3) податок на нерухомість в Естонії застосовується лише до вартості землі, а не до вартості нерухомості чи капіталу.
- 4) наявність територіальної податкової системи, яка звільняє від внутрішніх податків 100 % іноземних прибутків, отриманих вітчизняними компаніями, з деякими обмеженнями [119].

Податкові системи інших розвинутих країн світу мають високі показники міжнародного індексу податкової конкурентоспроможності завдяки переваг у одній або декількох основних податкових категоріях. Наприклад, Латвія, яка імплементувала естонську систему корпоративного оподаткування, має відносно ефективну систему оподаткування трудових доходів. Нова Зеландія має відносно низький податок на доходи фізичних осіб, добре структурований податок на майно і широко розповсюджений податок на додану вартість. Швейцарія має відносно низьку ставку податку на прибуток підприємств (19,7%), низький податок на споживання з широкою базою та податок на доходи фізичних осіб, який частково звільняє від оподаткування приріст капіталу. Люксембург має широку базу податку на споживання та конкурентоспроможну міжнародну податкову систему.

Франція має найменш конкурентну податкову систему серед розвинутих країн. Вона має податок на нерухомість, податок на фінансові операції та податок на спадщину. Французький ПДВ покриває менше 50% кінцевого споживання, що свідчить про недоліки у фінансовій політиці [120].

Отже, здійснивши порівняння податкових систем розвинутих країн світу, зокрема є країн Європейського Союзу, можна зробити висновок про те, що не

існує двох однакових за структурою та змістом систем оподаткування, як і не існує тієї оптимальної, яка визначається ключовими перевагами та високою ефективністю. Оптимальна система оподаткування є такою податковою системою, яка буде забезпечувати гармонізацію фінансових інтересів усіх суб'єктів податкових відносин у конкретний період часу та за умови врахування ризиків та загроз, що виникають перед нею на визначеному етапі її розвитку. Податкова система України у даному контексті не є ідеальною та оптимальною з огляду на велику кількість пільг, високий рівень тіньової економіки, часту зміну законодавства та неефективну систему фіскального адміністрування.

3.2. Актуалітети удосконалення та оптимізації системи оподаткування в контексті фінансової безпеки України.

Одним із індикаторів розвитку фінансової системи держави та її економіки є структура та організація системи оподаткування. Реформування податкової системи України відбувалося з моменту проголошення її незалежності та продовжується й до нині. Часті зміни були зумовлені об'єктивними потребами наповнення державного бюджету, зниженням тіньової економіки, глобальними змінами, цифровізацією, рівнем соціально-економічного розвитку, а нині об'єктивна потреба у продовженні реформуванні вітчизняної системи оподаткування пов'язана із набуттям Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу, потребою у гармонізації податкової системи України з аналогічними системами розвинутих країн. Необхідність поліпшення вітчизняної системи оподаткування диктується також і воєнним станом.

На наш погляд, оптимізація системи оподаткування лише з використанням адміністративних заходів не забезпечить очікуваного ефекту, тому усі підходи, інструменти, методи підвищення ефективності системи оподаткування повинні мати комплексний характер. У цій системі вагоме місце варто віднести податковій культурі. Податкова культура охоплює як діяльність платників податків, так і діяльність працівників контролюючих органів у сфері

оподаткування в тісній взаємодії один з одним. Вплив податкової культури на фінансову безпеку держави проявляється через стан податкової дисципліни платників податків, поведінку платників податків, а це в свою чергу створює податковий потенціал й розвиток держави. Для підвищення рівня фінансової культури як чинника забезпечення та зміцнення податкової складової фінансової безпеки держави, доцільно здійснювати такі заходи: підвищення рівня поінформованості платників податків про зміст проведення змін у податковому законодавстві; залучення платників податків до участі у реформуванні податкової системи; громадський контроль за формуванням та цільовим використанням податків; зниження сектора тіньової економіки та його депопуляризація.

Разом з тим, у ході проведення оптимізації системи оподаткування, необхідно враховувати безпекові аспекти, зокрема відслідковувати вплив того чи іншого управлінського та фінансового рішення на фінансову безпеку України. Варто також відзначити, що ефективна система оподаткування є такою, яка забезпечить фіскальну та фінансову стабільність у довгостроковому періоді. Така позиція відповідає принципам сталого розвитку, зокрема вагомість системи оподаткування для забезпечення цілей сталого розвитку визначається такими чинниками:

- податки гарантують акумулювання фінансової бази для досягнення цілей сталого розвитку;
- забезпечення справедливості системи оподаткування;
- в основі економічного розвитку кожного суб'єкта економіки та зміцненню фінансових зв'язків між стейкхолдерами лежить прозора система оподаткування [124].

В цьому контексті Крюкова І. вважає, що забезпечення ефективності системи оподаткування в контексті досягнення її сталого та безпечного стану повинно базуватися на виконанні таких завдань:

- 1) у економічній сфері – акумуляція достатнього обсягу фінансових ресурсів у вигляді податкових надходжень, необхідних для фінансування цілей сталого розвитку;
- 2) у соціальній сфері – зниження нерівностей розподілу доходів і

багатства, забезпечення справедливого оподаткування всіх соціальних груп населення, прозорість системи оподаткування;

3) екологічна сфера – активізація «зеленого» фінансування задля розвитку екологічно стійкого бізнесу [124].

Аналізуючи ефективність системи оподаткування в Україні, варто відзначити, що рівень номінального податкового навантаження в Україні в середньому відповідає нормам країн Європейського Союзу та в різні періоди часу становив в середньому 30 %. Вагомою проблемою у цьому плані є низький рівень задоволення потреб платників за рахунок сплачених податків. Як було нами відзначено у п. 3.1, з метою оцінки ефективності системи оподаткування в світі здійснюється формується рейтинг Paying Taxes. Розглянемо тенденції даного показника для України в довоєнний та воєнний період.

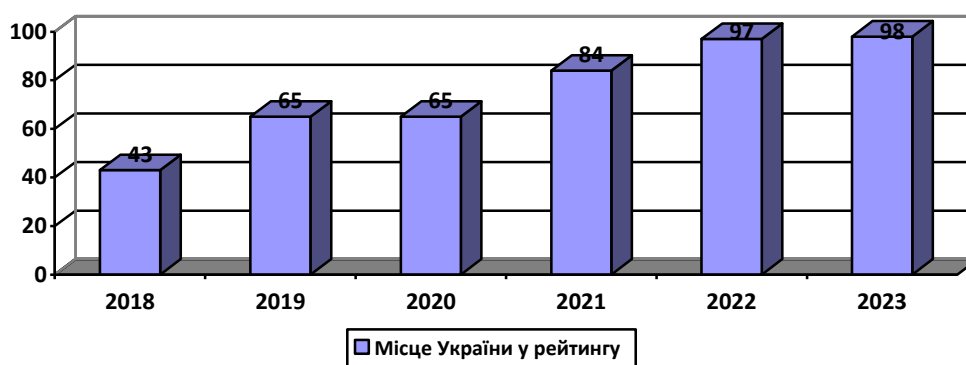

Рис. 3.1. Місце України у рейтингу Paying Taxes протягом 2018 – 2023 років.

Складено автором на основі [121]

Підвищення ефективності вітчизняної системи оподаткування було зумовлено такими чинниками, як: зниження кількості податків з 22 до 11; збільшення максимального розміру бази нарахування єдиного соціального внеску; запровадження електронного адміністрування податку на додану вартість; спрощення звітності з податку на прибуток; зниження ставки єдиного соціального внеску; зміна правил трансфертного ціноутворення [122].

Разом з тим за рейтингом Doing Business Україна займає 64 місце з усіх країн світу, а за показником оподаткування – 65 місце, що є достатньо хорошим результатом та свідчить про позитивні зрушення в системі оподаткування

протягом останнього десятиріччя.

У п. 2.3 нашої роботи нами було систематизовано основні загрози податковій безпеці України, серед яких ми виокремили фінансово-економічні, законодавчо-нормативні та інституційні. З огляду на вище зазначене, вважаємо, що основні напрями підвищення оптимізації системи оподаткування в Україні також доцільно класифікувати аналогічним чином (рисунок 3.1).

Рис. 3.1. Систематизація загроз податковій безпеці України.

Складено автором на основі [75; 107; 108; 123]

Розглянувши податкову систему України та її особливості, можна зробити висновок про ще недостатню її ефективність. Зокрема процеси подальшого її реформування та удосконалення суттєво ускладнилися із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну. Основним напрямом зміцнення системи оподаткування та її оптимізації в контексті підвищення рівня фінансової безпеки України є застосування фінансово-економічних, законодавчо-нормативних та інституційних заходів. Варто також відзначити й низький рівень гармонізації фінансових інтересів платників податків та фіскальних органів, що негативно впливає на рівень податкової та фінансової безпеки. У подальшому для подолання означених вище проблем та загроз, доцільним є підвищення рівня податкової культури, стимулювання платників податків до сумлінного виконання податкових зобов'язань, гармонізація відносин між платниками та податковими органами.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження оптимізації системи оподаткування в Україні в контексті зміцнення її фінансової безпеки, ми прийшли до наступних висновків:

1. Дослідження наукових основ фінансової безпеки держави дозволило прийти до висновку про складність та глибоку змістовність такої категорії, що впливає із відсутності єдиного узгодженого підходу до її означення. На сонові аналізу чинних підходів вітчизняних та зарубіжних науковців, вважаємо, що фінансова безпека держави передбачає стан її захищеності від дії різноманітних загроз фінансової системи та забезпечується шляхом здатності суб'єктів фінансової безпеки ефективно та в повному обсязі сформувати та використовувати фінансові ресурси для виконання своїх функцій. Фінансова безпека є ключовим фактором економічної безпеки держави. У порівнянні з усіма потоками факторів виробництва, саме гроші та їх еквіваленти відіграють ключову роль у сучасній глобальній економіці.

2. Основою розвитку економіки кожної країни є наявність ефективної системи оподаткування. Податкова система покликана акумулювати необхідні обсяги фінансових ресурсів для виконання державою своїх функцій, зокрема оборонної, соціальної, економічної. Відтак, її роль у фінансовій безпеці країни не викликає жодних сумнівів. Для того, щоб податкова безпека країни була досягнута, усі елементи податкової системи мають відповідати вимогам фінансової та національної безпеки. Тому можна констатувати про чітку залежність національної безпеки від ступеня розвинутої та ефективності податкової політики, можливості пристосування до змін податкової системи.

3. У результаті дослідження сутності оптимізації системи оподаткування ми прийшли до висновку, що такий процес, насамперед, пов'язаний із зміною підходів до фінансових відносин між платником податків та відповідними органами їх стягнення. Обгрунтовано, що оптимізацію податків можна розглядати як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях. На

макроекономічному рівні податкова система відображає сукупність усіх податків та зборів, що встановлена податковим кодексом України, а тому вона повинна відображати найбільш ефективну сукупність податків та зборів, а також ставок оподаткування, які не будуть фінансовим тягарем для їх платника з одного боку та забезпечить достатній обсяг фінансових ресурсів до бюджету. Водночас, на мікроекономічному рівні оптимізація оподаткування спрямована на застосування механізмів та способів зниження податкового навантаження.

4. У роботі проведено аналіз стану та динаміки податкових надходжень до зведеного та до державного бюджету України протягом 2020 – 2023 років. Результати дослідження показали, що загальний обсяг податкових надходжень до таких бюджетів має тенденцію до зростання. Проте, негативним є зниження частки податкових надходжень у структурі доходів бюджетів усіх рівнів. Позитивним фактом є й те, що за більшість із видів податків спостерігається позитивна тенденція до зростання їх обсягів, окрім 2022 року, причиною чого стала війна росії проти України. Це спричинило дисбаланси у системі оподаткування, економічній активності суб'єктів господарювання, економічному зростанню в Україні загалом.

5. У роботі проведено аналіз податкової складової фінансової безпеки України протягом 2020 – 2023 років. Проведені обчислення дозволяють зробити висновок про незадовільний рівень податкової безпеки України, що зумовлений зміною структури податкових надходжень та їх обсягами до бюджетів різних рівнів. Обґрунтовано, що податкова безпека є сполучною ланкою між фінансовою та бюджетною безпекою. Відтак, проведений аналіз стану та рівня бюджетної безпеки України у 2020 - 2023 роках дозволив прийти до висновку, що така складова фінансової безпеки України має критичний рівень, що зумовлено високим рівнем зовнішнього фінансування України.

6. Проведений аналіз стану та тенденцій податкової складової фінансової безпеки України, а також виявлення незадовільного її рівня, зумовив потребу в ідентифікації ризиків та загроз, що її визначають. Так, обґрунтовано, що усю сукупність загроз фінансовій та податковій безпеці зокрема, доцільно систематизувати у три групи: фінансово-економічні, законодавчо-нормативні та інституційні. Встановлено, що особливо гострою проблема виникнення та

подолання загроз фінансовій безпеці постала у період з 2022 року через військову агресію Росії проти України, що спричинило появу нових ризиків та загроз та посилило уже існуючі. Вирішення питання подолань таких загроз на практиці є доволі складним в умовах воєнного стану, оскільки такий стан характеризується умовами обмеженості власних фінансових ресурсів, постійним зростанням дефіциту бюджету, внутрішнього та зовнішнього боргу та підвищеними витратам на оборону. Разом з тим, такі загрози можуть як керованими, так і некерованими, що ще більшою мірою посилює глибину їх впливу.

7. Проведено огляд податкових систем розвинутих країн світу, зокрема таких як Німеччина, Польща, Чехія та інших. На основі порівняння їх податкових систем зазначено, що не існує двох однакових за структурою та змістом систем оподаткування. Обґрунтовано, що оптимальна система оподаткування є такою податковою системою, яка буде забезпечувати гармонізацію фінансових інтересів усіх суб'єктів податкових відносин у конкретний період часу та за умови врахування ризиків та загроз, що виникають перед нею на визначеному етапі її розвитку. Податкова система України у даному контексті не є ідеальною та оптимальною з огляду на велику кількість пільг, високий рівень тіньової економіки, часту зміну законодавства та неефективну систему фіскального адміністрування.

8. У роботі на основі комплексного дослідження податкової системи України та встановлення особливостей її розвитку визначено, що вітчизняна система оподаткування має недостатній рівень ефективності. Зокрема процеси подальшого її реформування та удосконалення суттєво ускладнилися із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну. Основним напрямом зміцнення системи оподаткування та її оптимізації в контексті підвищення рівня фінансової безпеки України є застосування фінансово-економічних, законодавчо-нормативних та інституційних заходів. Варто також відзначити й низький рівень гармонізації фінансових інтересів платників податків та фіскальних органів, що негативно впливає на рівень податкової та фінансової безпеки. У подальшому для подолання означених вище проблем та загроз,

доцільним є підвищення рівня податкової культури, стимулювання платників податків до сумлінного виконання податкових зобов'язань, гармонізація відносин між платниками та податковими органами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л.М. Методологічні підходи щодо оцінювання фінансової безпеки на рівні державних установ. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1 (54). Ч. 2. С. 225—232. URL: <http://surl.li/rnjhuq> (дата звернення 27.09.2024)
2. Актуальні проблеми забезпечення економічної безпеки в Україні : колек. монографія / за ред. Я. Я. Пушака та Я. С. Піцура. Львів : Ліга-Прес, 2017. 368 с.
3. Барановський О. І. Загрози фінансовій безпеці фондового ринку. *Фінанси України*. 2016. № 3. С. 15–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2016_3_4 (дата звернення 27.09.2024)
4. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. Т. 1. К. : УБС НБУ, 2014. Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. 831 с.
5. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. Т. 2. К. : УБС НБУ, 2014. Безпека фінансових інститутів. 716 с.
6. Бліхар В., Бліхар М., Копитко М., Омельчук О., Башук В., Живко З., Вінічук М., Стадник М. (2021). Національна безпека держави: філософсько-правовий і соціально-економічний аналіз: монографія. Хмельницький: Вид-во ХУУП ім. Л. Юзькова. 404 с.
7. Вахович І. М., Кульчинська О. П. Державний борг як індикатор фінансової безпеки країни. *Економічний форум*. 2019. № 1. С. 133- 138.
8. Вергелюк Ю. Ю. Фінансова безпека кредитного ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 31-36.
9. Винокуров Я. Що з держфінансами і чи вистачить Україні грошей. квітня 2022. URL : <http://surl.li/ppgwbm> (дата звернення 27.09.2024)
10. Висоцька І. Б., Нагірна О. В. Сучасний стан страхового ринку України та його фінансова безпека. *Науковий вісник Львівського державного*

університету внутрішніх справ. Серія економічна. 2018. Вип. 2. С. 28–39.

11. Гетманець О.П. Фінансова безпека, як об'єкт правового регулювання. Підприємство, господарство і право. 2020. № 3. С. 218-223 URL: <http://surl.li/jprfcy> (дата звернення 27.09.2024)

12. Дахнова О. Є. Оцінка стану боргової безпеки України. *Інфраструктура ринку: електронний наук.-практ. журнал*. 2019. Вип. 31. URL: <http://surl.li/tdmxva> (дата звернення 27.07.2024)

13. Дмитрієв Є. Є. Сучасний американський досвід оцінювання рівня національної фінансової безпеки та можливість його використання у вітчизняній практиці. *Проблеми системного підходу в економіці: електронне наукове фахове видання*. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_2/Dmitriev_211.htm (дата звернення 07.08.2024)

14. Заїчко, І. В. (2021). Методичне забезпечення оцінки фінансової безпеки держави. *Економічні горизонти*, (1(12), 15–25. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(12\).2020.205284](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(12).2020.205284) (дата звернення 16.09.2024)

15. Іванова А. М. Боргова безпека як індикатор оцінки фіскальної консолідації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20. Ч. 1. С. 167–171

16. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569- р. <http://surl.li/tdmxva> (дата звернення 16.09.2024)

17. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України: схвалена постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.1997 р. № 3/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80/ed19970116> (дата звернення 27.07.2024)

18. Лекарь С. Правове регулювання економічної безпеки в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 186–191

19. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави : навч. посібник. Львів, 2020. 356 с.

20. Мельник О. О. Фінансова безпека України: деякі аспекти оцінювання

стану заборгованості. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2018. № 1. С. 189-196.

21. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: затв. наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення 12.09.2024)

22. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: затв. наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07> (дата звернення 17.09.2024)

23. Меренкова Л. О. Боргова безпека України: теоретичні засади, стан, перспективи. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 15. С. 704–712.

24. Носань Н.С. Актуальні Загрози та ризики фінансової безпеки України на межі посткризового та євроінтеграційного періодів. *Причорноморські економічні студії. Економіка та управління національним господарством*. 2019. Вип. 40. С. 35—39. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/40_2019/8.pdf (дата звернення 27.09.2024)

25. Петровська С. А., Петровський М. В. Проблеми забезпечення грошово-кредитної безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2019. № 1. С. 311–316.

26. Полторац А. С. Підходи до моніторингу фінансової безпеки держави. Фінансова політика регіонального розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (10-11 жовтня 2019 р.). Житомир : ЖНАТУ, 2019. С. 58-62.

27. Полторац А. С. Поведінковий підхід до моніторингу стану фінансової безпеки держави. Концептуальні засади менеджменту та фінансів в умовах глобальної нестабільності : збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми менеджменту та фінансів в сучасних глобалізаційних процесах» (14 березня 2019 р.). Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. С. 244-246.

28. Полторац А. С., Тусова Н. О. Напрями удосконалення методичного інструментарію оцінки стану фінансової безпеки України. *Економічний форум*.

2018. № 2. С. 324-330.

29. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січ. 2021 р. № 1150-ІХ. База даних "Законодавство України"/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення 27.09.2024)

30. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 бер. 2021 р. № 179. База даних "Урядовий портал". URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення 06.09.2024)

31. Проект закону про Національне бюро фінансової безпеки України від 29.08.2019 р. № 1184. URL: <http://surl.li/dmurmt> (дата звернення 06.09.2024)

32. Рекуненко І. І., Бочкарьова Т. О., Кононенко С. В. Оцінка рівня фінансової безпеки України. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 40. С. 211–216. <http://surl.li/fiqdqu> (дата звернення 27.09.2024)

33. Романів В.В. Дорошенко Н.О. Фінансова безпека України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. №4 (90). С. 230-235

34. Статистична інформація Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 15.09.2024)

35. Стащук О. В. Сучасна парадигма фінансової безпеки акціонерних товариств : монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 398 с.

36. Фінансово-економічна безпека: теоретико-правові аспекти : навчальний посібник / кол. авт. [Резворович К. Р. (кер.), Юнін О. С., Круглова О. О. та ін. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. 195 с.

37. Черевко О.В. Інноваційні підходи до забезпечення фінансової безпеки України: мікро- та макро-рівні: монографія. Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2017. 365 с. URL: <http://surl.li/binriz> (дата звернення 14.08.2024)

38. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://surl.li/ecclsv> (дата звернення 14.08.2024)

39. Кобля С. О. Економічна безпека підприємства: етимологія та еволюція поняття. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=76365> (дата звернення 27.09.2024)

40. Дулеба Н. В. Дослідження трансформації поняття «економічна

безпека підприємства». URL: <http://surl.li/kedxsj> (дата звернення 15.07.2024)

41. Ahmed, N.M. (2004). The Globalization of Insecurity: How the International Economic Order Undermines Human and National Security on a World Scale, Institute for Policy Research & Development. *Historia Actual Online*, 5, 113-126

42. Lyons, A.C., Grable, J.E. and Joo, S.-H. (2018), "A cross-country analysis of population aging and financial security", *The Journal of the Economics of Ageing*, vol.12, pp.96–117. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jeoa.2018.03.001>

43. Siemiątkowski, P. (2015), *Uzależnienie finansowe jako zagrożenie bezpieczeństwa ekonomicznego państwa*. Toruń, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

44. Raczkowski, K. (2014). *Bezpieczeństwo finansowe*. In J. Płaczek (Ed.), *Ekonomika bezpieczeństwa państwa w zarysie*. Warszawa, Difin.

45. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. Т. 1. К. : УБС НБУ, 2014. Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. 831 с.

46. Концепція економічної безпеки України / за ред. В. М. Геєця. НАН України. Інститут економічного прогнозування. К. : Логос, 1999. 56 с.

47. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія. К. : КНТЕУ, 2001. 309 с.

48. Миколайчук А.Б. Організація фінансової безпеки суб'єктів підприємництва на засадах SADT. *Збірник наукових праць "Вісник НТУ "ХПІ" : Актуальні проблеми управління*. 2011. №2 С. 120-128.

49. Малик О. В. Формування механізму управління фінансовою безпекою підприємства: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Ольга Володимирівна Малик ; М-во освіти і науки України, Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2015. 263 с. URL: <http://www.khnu.km.ua/root/res/2-21-36-10.pdf>. (дата звернення 15.09.2024)

50. Ревак І.О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету*

внутрішніх справ. Серія економічна. 2009. Випуск 2. С. 238-247.

51. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. К. : НІСД, 1997. 144 с.

52. Кульпінський, С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами. *Фінансова консультація*. 2000. № 5. С. 34–38.

53. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : розпорядження Кабінету Міністрів України : від 15.08.2012 № 569-р. Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 12.08.2024)

54. Про основи національної безпеки України : Закон України : від 19.06.2003 № 964-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 12.08.2024)

55. Ревак І. О. Об'єкти та суб'єкти фінансової безпеки – базові складові системи фінансової безпеки держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 29. С. 54–57.

56. Михайлюк В. В. Еволюція поняття фінансова безпека держави в глобальних умовах розвитку. *Ефективна економіка*, 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3359> (дата звернення 14.09.2024)

57. Кравчук Н. Я., Колісник О. Я., Мелих О. Ю. Фінансова безпека : навч.- метод. посібник. Тернопіль: Вектор, 2010. 277 с. URL: <http://surl.li/lapnzn> (дата звернення 18.06.2024)

58. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: затв. наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. <http://surl.li/lapnzn> (дата звернення 16.08.2024)

59. Амітан В. Н. Економічна безпека: концепція і основні моделі. *Економічна кібернетика*. 2000. № 3–4. С. 13–20.

60. Нешко Р. М., Матвійчук В. І. Податкова безпека держави як запорука стабільної фінансової безпеки України. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/3914/3947> (дата звернення 27.09.2024)

61. Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки

України : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. К., 2016. 237 с. URL: <http://ubs.edu.ua/images/PDF/vovchenkodisser.pdf> (дата звернення 27.09.2024)

62. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 232 с.

63. Зверук Л.А., Білик О.Г. Бюджетна безпека як важливий пріоритет розвитку бюджетної системи України. *Інтернаука. Серія: Економічні науки*. 2017. № 2. С. 35–39.

64. Дахнова О.Є., Гнідь М.В. Прогнозування рівня бюджетної безпеки України. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 31. С. 620-624.

65. Педченко Н. С. , Гусаковська Т. О. Підходи до оцінки рівня боргової безпеки держави. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2020. № 3. С. 319 – 324. URL: <http://surl.li/qfildz> (дата звернення 11.09.2024)

66. Кубах Т. Г., Рябушка Л. Б. Боргова безпека України: теоретична та практична складова. DOI:10.32702/2307-2105-2022.5.95

67. Подік І. І. Оцінювання сучасного стану податкової безпеки України. *Економіка та держава*. 2017. № 4. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2017/11.pdf (дата звернення 11.09.2024)

68. Мачугіна М. В. Аналіз валютної безпеки як складової фінансової безпеки України. *Ефективна економіка*, 2016. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4854> (дата звернення 06.08.2024)

69. Фатюха Н. Г., Мануковська В. В. Оцінка рівня бюджетної безпеки України. *Ефективна економіка*, 2021. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/97.pdf (дата звернення 06.08.2024)

70. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: <https://minfin.com.ua/> (дата звернення 17.09.2024)

71. Щуревич О., Коцеміра О. Фінансова доларизація в економіці України. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 5. С. 131 – 138.

72. Ліпкан В.А. Національна безпека України: навч. Посібник. К.: Кондор, 2008. 552 с. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.0

73. Власюк О. С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в

умовах посткризової трансформації : монографія/ К. : НІСД. 2014. 432 с.

74. Poyda-Nosyk N.N. Risks of European integration for financial security of Ukraine. *International Scientific Journal*. 2016. Випуск 10 (Жовтень). URL: <http://www.inter-nauka.com/issues/2016/10/1596> (дата звернення 13.09.2024)

75. Макарчук І. М., Виноградня В. М., Малишко В. В. Оцінка та шляхи забезпечення бюджетної безпеки України. *Економіка і суспільство*. 2017. № 2. URL: <http://surl.li/pccbeg> (дата звернення 07.09.2024)

76. Ладюк О. Д. Фінансова безпека: характеристика складників. *Ефективна економіка*. URL: <http://surl.li/wdhdtf> (дата звернення 06.08.2024)

77. Моргун Н. С., Марчевський С. В., Шевчук О. О. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави правоохоронними органами. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету*, 2022. Вип. 73, Ч. 2. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.43>

78. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України: монографія. К. : НІПМБ, 2004 117 с.

79. Подік І. І. Податкова безпека як складова частина економічної безпеки національної економіки. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. Випуск 2 (02). С. 100 – 106.

80. Онишко С., Новицька О. Податкова складова економічної безпеки України. *Науковий вісник Національної академії ДПС України*. 2004. № 5 (27). С. 10–14.

81. Баранецька О., Мартинюк В. Національні інтереси України в сфері фіскальної безпеки. *Наука молода*. 2008. № 9. С. 83–87

82. Виклюк М. Податкова безпека: дуалістичність економічної природи трактування змісту основних характеристик інноваційна економіка. *Всеукраїнський науковий виробничий журнал*. 2013. № 5. С. 242–246

83. Кушнерук О. Й., Алексеєнко Н. М. Податкова безпека: питання теорії, методології та економічної динаміки. *Наукові праці НДФІ*, 2020. № 1 (90). С. 129 – 144. <https://doi.org/10.33763/npndfi2020.01.129>

84. Науменко К. (2020). ХАРАКТЕРИСТИКА ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ

ТА ЇЇ РОЛЬ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ. *Публічне урядування*, (3 (23), 186-195. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-3\(23\)-186-195](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-3(23)-186-195)

85. Іщенко В. Податкова складова фінансової безпеки держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 37. С. 35–40.

86. Скороход І.В. Податкова безпека України. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7 (7). Ч. 1. С. 126–131

87. Касьяненко Л. М., Коломієць П. В. АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ПОГЛЯДІВ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ СТОСОВНО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА» В ПРАВОВОМУ КОНТЕКСТІ. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 2021. № 1. DOI <https://doi.org/10.15421/392118> (дата звернення 27.09.2024)

88. Шуляренко С. М. ЗАГРОЗИ ПОДАТКОВІЙ БЕЗПЕЦІ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ. *Збірник наукових праць ДУІТ. Серія «Економіка і управління»*, 2023. Вип. 53. С. 143 – 149. DOI:10.32703/2664-2964-2023-53-143-149

89. Мельник А.О., Колесник А.О. Податковий складник економічної безпеки підприємства. *Науковий погляд: економіка та управління*, 2020. №1 (67) . <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-67-13>

90. Куліш А.М., Кондєєв Є.С. Сутність поняття «податкова безпека» // *Правові горизонти*. 2020. №24. С. 77-83. DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i24.p77>

91. Податкова безпека як складова фінансової безпеки країни. URL: <http://surl.li/ssftna> (дата звернення 05.10.2024)

92. Артюх, О., & Яковенко, О. (2020). СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ. *Підприємництво та інновації*, (14), 86-90. <https://doi.org/10.37320/2415-3583/14.15>

93. Податкова система: Навчальний посібник / за заг. ред. І. С. Волохової, О. Ю. Дубовик. – Харків: Видавництво «Діса плюс», 2019. 402 с.

94. Податкова система [Електронний ресурс] : навчальний посібник / Ю. Б. Іванов, В. Ф. Тищенко, О. Є. Найдено та ін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця,

2018. 408 с.

95. Коба О. В., Шинкар Ю. Л. Порівняльний аналіз загальної та спрощеної системи оподаткування: особливості застосування, проблеми та напрями їх вирішення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. С. 116 – 120.

96. Податковий кодекс України / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення 14.09.2024)

97. Онищенко В. Оптимізація податків 2024. URL: <http://surl.li/nfwal> (дата звернення 15.09.2024)

98. Оптимізація податків – шлях до конкурентоспроможності підприємства. URL: <https://slinko.com.ua/uk/optymizaciya-opodatkuvannya/> (дата звернення 14.08.2024)

99. Луговий С. Схеми оптимізації оподаткування та ризики їх застосування. URL: <http://surl.li/unnykg> (дата звернення 14.08.2024)

100. Доходи державного бюджету України у 2020 – 2023 роках URL: <http://surl.li/wfdiok> (дата звернення 15.08.2024)

101. Доходи зведеного бюджету України у 2020 – 2023 роках. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income> (дата звернення 15.09.2024)

102. Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. Податкові надходження в структурі доходів державного та місцевих бюджетів: регіональний вимір. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20151\(111\)/sep20151\(111\)_092_StoronyanskaIZ,BenovskaLY.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20151(111)/sep20151(111)_092_StoronyanskaIZ,BenovskaLY.pdf) (дата звернення 27.09.2024)

103. Савіцька С. І. Аналіз податкових надходжень до державного бюджету України. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. 2021. № 34. С. 137 – 145.

104. Стащук О. В., Маслов Р. Ю. (2024). ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 3(39), 65-72. <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2024-03-65-72>

105. Стащук, О., Бояр, А., & Дзямулич, М. (2021). СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПРИ РОЗРОБЦІ ВУГЛЕЦЕВОГО ПОДАТКУ. *Економіка та суспільство*, (31). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-70>

106. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 16.09.2024)

107. Державна податкова служба України. Офіційний сайт. URL: <http://surl.li/gxxkef> (дата звернення 16.09.2024)

108. Шуляренко С. М., Ковова І. С. Податкове навантаження: підходи до визначення та їх інформаційне забезпечення. <https://doi.org/10.32703/2664-2964-2024-55-87-97>

109. Бюджетно-податкова безпека: навчальний посібник / за ред. Г. В. Миськів. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 276 с.

110. Лісовий Г.О. Податкова безпека України: загрози та ризики. Форум права. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9f2e12fb-7994-4d89-ae25-6d40c95382d5/content> (дата звернення 17.09.2024)

111. Білецька А. Загрози та ризики податкової безпеки держави. URL: <http://surl.li/gtddjq> (дата звернення 16.09.2024)

112. У яких галузях найбільші втрати від "сірих" схем у воєнний час? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/12/19/707864/> (дата звернення 16.09.2024)

113. Винокуров Я. Десятки мільярдів повз касу. Кому і як держава роздає податкові пільги. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/06/20/701342/> (дата звернення 06.08.2024)

114. Державна митна служба України. Офіційний сайт. URL: <https://customs.gov.ua/> (дата звернення 06.08.2024)

115. Raczkowski, K. (2016). Determinanty efektywności fiskalnej systemu podatkowe-go. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio H Oeconomia*, 50(1). do-i:10.17951/h.2016.50.1.71

116. Misiewicz, E. I. (2020). Konkurencyjność polskiego systemu podatkowego na tle wybranych krajów Unii Europejskiej, w: Problemy finansów w obliczu przemian rozwojowych i niepewności. M. Sosnowski (red.). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.

117. Wolański, R. (2020). System podatkowy. Zarys wykładu. Wolters Kluwer, Warszawa.

118. Bornhofen, M., Bornhofen, M. C. (2022). Steuerlehre 1. Rechtslage 2022. Auflage 43. Springer Gabler, Wiesbaden

119. Мережко, С., Ушолік, Н., & Лизунова, О. (2021). ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОДАТКОВИХ СИСТЕМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА УКРАЇНИ. *Економіка та суспільство*, (25). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-76>

120. Tax Foundation: Polski system podatkowy na 28. miejscu w międzynarodowym rankingu konkurencyjności podatkowej. URL: <http://surl.li/qborly> (дата звернення 27.09.2024)

121. World bank Group. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/paying-taxes> (дата звернення 22.09.2024)

122. Верланов С. Левову частку податків в Україні платять найбідніші. URL: <http://surl.li/nxocvq> (дата звернення 22.09.2024)

123. Побережець, О. В., & Філатова, М. О. (2023). ЕФЕКТИВНА ПОДАТКОВА СИСТЕМА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ДЕРЖАВІ: ДОСВІД ФІНЛЯНДІЇ ТА УКРАЇНИ. *РИНКОВА ЕКОНОМІКА: СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ*, 22(2(54)), 129–138. [https://doi.org/10.18524/2413-9998.2023.2\(54\).297337](https://doi.org/10.18524/2413-9998.2023.2(54).297337)

124. Крюкова, І., Андрющенко, І., & Руденко, С. (2024). СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, (19), 158-165. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.19>

ДОДАТКИ